

**MÜLTECİ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNİN MÜLTECİ OLMAYAN
ÇOCUKLARIN RESİMLERİYLE KARŞILAŞTIRILARAK ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Neslihan AKÇAY

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı

Doç.Dr. Mehmet SAĞLAM

Yüksek Lisans Tezi 2020

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**MÜLTECİ ÇOCUKLARIN RESİMLERİNİN MÜLTECİ OLMAYAN
ÇOCUKLARIN RESİMLERİYLE KARŞILAŞTIRILARAK ÇEŞİTLİ
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Neslihan AKÇAY

**Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr. Mehmet SAĞLAM**

**MALATYA
2020**

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KABUL ONAY FORMU

Doküman No

Yayın Tarihi

Revizyon No

Revizyon Tarihi

Sayfa No

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

MÜLTECİ OLAN VE MÜLTECİ OLMAYAN ÇOCUKLARIN ÇİZDİKLERİ
RESİMLERİN KARŞILAŞTIRILARAK ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET SAĞLAM

HAZIRLAYAN

NESLİHAN AKÇAY

Jürimiz tarafından 13/01/2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez **oybirliği** /**oyçokluğu** ile başarılı bulunarak Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

1. Doç. Dr. Mehmet Sağlam
2. Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Zelyurt
3. Dr. Öğr. Üyesi Burcu Gezer Şen

İmza

O N A Y

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../20... tarih ve 20..../..... sayılı Kararıyla da uygun görülmüştür.

.....
Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
TABLolar DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı.....	4
2.2. Göç Olgusu ve Temel Kavramlar	5
2.2.1. Türkiye'nin Göç Hareketliliği Tarihi.....	7
2.2.2. Göç Sürecinde Çocuk	8
2.3. Çocuk Resimleri	9
2.3.1. Çocuk Resimleri ile İlgili Yaklaşımlar	10
2.3.2. Çocuklarda Resimlerinin Gelişim Evreleri.....	10
2.3.3. Çocuğu Tanıma Aracı Olarak Çocuk Resimlerinin Önemi	14
2.3.4. Çocuklara Yönelik Resim Testleri.....	16
2.4. Kaynak Özetleri	18
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	22
3.1. Araştırmanın Türü.....	22
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman	22
3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	22
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	23
3.4.1. Veri Toplama Araçları	23
4. BULGULAR.....	26
5. TARTIŞMA	46
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	54
KAYNAKLAR	55
EKLER.....	62
Ek-1. Özgeçmiş.....	62
Ek-2. Etik Kurul Onayı	63
Ek-3. Gönüllülük Onam Formu	64
Ek-4. Çocuk Bilgi Formu.....	67
Ek-5. Aile Çiz Testi Değerlendirme Soruları	68
Ek-6. Serbest Resim Değerlendirme Soruları.....	69

TEŐEKKÜR

Çalışmamın gerçekleşmesinde, bilgi ve birikimlerini benimle paylaşmak konusunda cömert davranan, meslek hayatımda ve ilerleyen zamanlardaki akademik çalışmalarda bana faydalı olabilecek her türlü bilgi ve yardımını benden esirgemeyen, sabırla bana rehberlik eden çok kıymetli danışman hocam Doç.Dr. Mehmet SAĞLAM'a, bana empatiyi öğreten sevgili babam İbrahim Halil AKÇAY'a teőekkürü borç bilirim.

ÖZET

Mülteci Çocukların Resimlerinin Mülteci Olmayan Çocukların Resimleriyle Karşılaştırılarak Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi

Amaç: Bu araştırma mülteci çocukların ve mülteci olmayan çocukların aile resimlerinin ve serbest konulu resimlerinin karşılaştırılması olarak incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

Materyal ve Metot: Bu çalışma 20.01.2019-25.06.2019 tarihleri arasında Gaziantep ili merkezde yaşayan ilkokul birinci kademeye devam eden mülteci (n: 60) ve mülteci olmayan (n:60) 120 çocuk ile ikamet yerlerinde uygun fiziki ortamlarda yapılmıştır. Veri toplamak için Çocuk Bilgi Formu kullanılmıştır. Çocukların yaptıkları aile resimlerini değerlendirmek amacıyla Aile Çiz Testi Değerlendirme Formu, serbest resimleri değerlendirmek amacıyla Serbest Resim Değerlendirme Formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler, iki ya da daha çok bağımsız grup arasında fark olup olmadığını tespit etmek için kullanılan Ki-kare (Chi-square) testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Çocukların serbest resimlerindeki bulgulara göre her iki grupta da insan figürü tercih etme oranının yüksek olduğu ve çizimlerin gelişimsel sıraya uygun olduğu elde edilmiştir. Aile resimlerindeki bulgulara göre her iki grupta da ilk çizilen figürün yüksek oranda anne ya da baba olduğu, yakın çizilen figürün kardeş olduğu elde edilmiştir.

Sonuç: Çocukların çizdikleri serbest resimlerin figür, çizim, renk, konu ve kağıttaki konum özellikleri açısından gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların çizdikleri aile resimlerinin çizilen kişilerin dizimi, çizimde mırıldanma davranışı, anormal çizilen kişi, çizilmeyen kişi, resimde kullanılan belirgin renk özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı; çocuğun kendisine yakın çizdiği kişi, uzak çizdiği kişi, ilk çizdiği kişi, son çizdiği kişi, anormal çizdiği kişi ve özenle çizdiği kişi özelliklerinde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci Çocuk, Aile Resmi, Serbest Resim

ABSTRACT

Examining the Pictures of Refugee Children with the Pictures of Non-Refugee Children in Terms of Various Variables

Aim: The aim of this study was to investigate the comparative analysis of family pictures and freelance pictures of refugee and non-refugee children.

Material and Method: This study was carried out in the appropriate physical environment of the refugee (n: 60) and non-refugee (n: 60) 120 primary school elementary school children living in the center of Gaziantep between 20.01.2019-25.06.2019. Child Information Form was used for data collection. The Family Drawing Test Form was used for evaluating children's family pictures, Free Pictures Form was used to evaluate free pictures view. The data obtained from the study were analyzed using the Chi-square test, which was used to determine whether there was a difference between two or more independent groups.

Results: According to the findings in the pictures of children, it was found that the rate of preference of human figures in both groups was high and the drawings were suitable for the developmental age. According to the findings in the family pictures, it was observed that the first drawn figures in both groups were parents. Also in both groups, it was observed that the brothers and sisters was drawn by the children.

Conclusion: It was concluded that there was no significant difference between the groups in terms of figure, drawing, color, subject and position characteristics of the free pictures drawn by children. There was no statistically significant difference between the family pictures drawn by the children, the sequence of the people drawn, the humming behavior in the drawing, the abnormal drawn person, the un drawn person, the apparent color characteristics used in the picture; It was concluded that there is a statistically significant difference in the characteristics of the person who draws close to him, the person he draws away, the person he draws first, the person he draws last, the person he draws abnormally and the person he draws with care.

Key Words: Refugee Child, Family Pictures, Freelance Picture

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 4.1. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Cinsiyet ve Yaş'a Göre Dağılımları	26
Tablo 4.2. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Kardeş Sayılarına ve Doğum Sıralarına Göre Dağılımları	27
Tablo 4.3. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Bakımlarıyla İlgilenen Kişiy'e Göre Dağılımları	28
Tablo 4.4. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Anne ve Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımları.....	28
Tablo 4.5. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Ülkede Buldukları Sürey'e Göre Dağılımları	29
Tablo 4.6. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Sağlık Durumlarına Göre Dağılımları	30
Tablo 4.7. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Kişilerin Dizilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	30
Tablo 4.8. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Yakın Çizilen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	31
Tablo 4.9. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Uzak Çizilen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	32
Tablo 4.10. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin İlk Çizilen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	33
Tablo 4.11. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Son Çizilen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	33
Tablo 4.12. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizimde Mırıldanma Davranışına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları.....	34
Tablo 4.13. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizilen Kişilerin Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	34
Tablo 4.14. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Anormal Çizilen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları.....	35
Tablo 4.15. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizilmeyen Kişiy'e Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	35

Tablo 4.16. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Özenle Çizilen Kişiyeye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları.....	36
Tablo 4.17. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resmindeki Belirgin Renge Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	36
Tablo 4.18. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin İnsan Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	37
Tablo 4.19. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Ağaç-Bitki Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	37
Tablo 4.20. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Hayvan Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	38
Tablo 4.21. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Kendi Cinsiyetinden Bir Figür Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	38
Tablo 4.22. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnenin Tanınabilir Olma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	39
Tablo 4.23. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Geometrik Şekil Yansıtma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	39
Tablo 4.24. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Ayrıntılı Çizilme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	39
Tablo 4.25. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Kalemin Bastırılma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	40
Tablo 4.26. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Dekoratif Süslemeler Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	40
Tablo 4.27. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnenin Gerçek Rengini Yansıtma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	41

Tablo 4.28. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Renklendirme Yapılmamış Olma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	41
Tablo 4.29. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Sıcak Renkler Tercih Edilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	41
Tablo 4.30. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnelerin Rastgele Yerleştirilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	42
Tablo 4.31. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnelerin Birbirleriyle İlişkisi Olma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	42
Tablo 4.32. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesne Boyutlarının Orantısız Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	43
Tablo 4.33. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Resim Üzerinde Yazılar Bulunmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	43
Tablo 4.34. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Resmin Silinip Yeniden Yapılmış Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	43
Tablo 4.35. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Aile Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	44
Tablo 4.36. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Okul Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	44
Tablo 4.37. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Meslek Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	44
Tablo 4.38. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Doğa Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	45
Tablo 4.39. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Oyun Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları	45

1. GİRİŞ

Sosyal bir varlık olması nedeniyle diğer canlılardan ayrılan insan ve insana dair olanı anlamlı kılan, bulunduğu ve yaşadığı mekanla kurduğu bağıdır. İnsana, bulunduğu mekanı terk etmeye zorlayan sebeplerden biri olan göç; sonuçları itibariyle sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik bir çok ögeyi içinde barındırır. Bu anlamda göç, coğrafi bir yer değiştirmeden çok daha geniş ve kapsamlı bir kavram olarak karşımıza çıkar. Göç, coğrafi mekan değiştirme sürecinin, sosyal, siyasi, toplumsal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleridir (1). Tarih boyunca mekanlar, hem toplumsal hem de politik aidiyet ve kimlik oluşumunda önemli bir sebep olmuştur. Aile gibi küçük bir yapıdan dini inanç, vatan, millet, kavim ve etnik köken gibi büyük sosyal yapılara kadar siyasal ve sosyal birlikteliklerin ya da ayrışmaların oluşumunda mekan önemli bir etkidir. İçinde bulunduğu mekanın koşullarına uyum sağlayıp sağlayamama durumu ile bu tür yapıların hayatta kalma ve gelişme seviyesi arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu çerçevede toplumun en küçük yapı taşı olan aile başta olmak üzere siyasal yapılar ve uygarlıkların gelişimi, ilerlemesi, aşınması ya da çöküşü süreçlerinde mekânsal koşullara uyum sağlama konusunda yaşanan olumsuzlukların önemli bir rolü olduğu kabul edilmektedir. Teknolojik ilerlemenin hızlı olduğu bu dönemde mekânsal değişimin insan lehine bir durum ortaya çıkartıyor algısı olsa da bu değişim; orta ve uzun vadede, insan ve topluma yönelik bir çok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir (2). Göç nedeniyle yeni bir mekana yerleşen insan, bir yandan yeni yerleştiği yere alışmaya ve burada yer edinmeye çalışırken diğer yandan barınma, yok olmama, sahip olduğu maddi ve manevi değerleri kaybetmeme çabası içine girmektedir. Küreselleşmenin getirdiği ekonomik düzenin uluslar arası boyutta kazandığı iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler insanların da ülkeler arasındaki göç olarak adlandırılan hareketini artırmış durumdadır (3). Hızla yaygınlaşan uluslararası insan hareketliliğinin, hem göç veren hem de göç alan ülkeler açısından ekonomik, siyasal ve sosyokültürel alanların önemli belirleyicilerinden biri haline geldiği ve toplumların belirlenen değişkenlerin olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir (4).

Göç itici ve çekici nedenlerden dolayı yapılmaktadır. Göçe neden olan itici nedenler; kötü ekonomik yaşam koşulları, açlık, savaş, terör, etnik ve siyasi baskılar, dini baskılar, doğal afetler gibi etkenlerdir. Çekici nedenler; iyi eğitim ve iş olanakları,

özgürlük, güvenlik, ekonomik refah gibi etkenlerdir (5). Yaşadığımız çağda küreselleşmenin doğrudan ya da dolaylı etkileri, savaşlar, yoksulluk, bölgesel çatışmalar, ulaşım, iletişim ve teknolojiye yaşanan ilerlemeler ile birlikte göç eden kişi sayısı artmaya devam etmektedir (6).

Göç sürecinden ve göçün toplumsal sonuçlarından en fazla etkilenen gruplardan biri de çocuklardır. Son yıllarda devam eden göç dalgasında nüfusun beşte birini çocuklar oluşturmakta ve dünyada göçmen çocuklar sosyal, siyasi ve toplumsal gündemin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (7). Çocukların büyüme ve gelişme süreçlerinin devam ediyor olması, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve kendilerini korumadaki yetersizlikleri göç sürecinde sağlık açısından etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu süreçte yaşanabilecek çeşitli olumsuzluklar çocukların, psikososyal, fiziksel ve bilişsel gelişim alanlarında derinden ve bazen de kalıcı şekilde zararlar görmelerine neden olabilmektedir (8). Göçmen çocuklar göç ettikleri toplumun sosyal yapısına dahil olmada pek çok güçlükle karşı karşıya kalmaktadır. Hayatın her alanında yaşanan tüm zorluklarda olduğu gibi göç sürecinde de en yüksek risk grubunu çocuklar oluşturmaktadır. Göç süreci ve sonrasında çocuklar eğitimden yoksun kalma riskiyle karşılaşmaktadır. Bu durum göçmen çocuklar için çocuk istismarı, çocuk işçiliği, suça sürüklenme ve radikal örgütlere katılma gibi riskler doğurmaktadır (9).

Gelişim sürecinde yaşanan olumsuzlukların belirlenmesi çocuğun ihtiyacı olan gelişimsel destek ve eğitim programları açısından önemlidir. Çocuğun ihtiyacı olan gelişimsel desteğin ve gerekli eğitim programlarının belirlenmesinde ise çocuğu tanıma ve değerlendirme önem kazanmaktadır. Çocuğu tanıma ve değerlendirme, çocukla ilgili bütün bilgileri objektif bir şekilde çeşitli materyallerden yararlanarak sistematik biçimde toplama, kayıt altına alma ve bunları değerlendirerek anlamlı bir karara ulaşma sürecidir (10). Çocuğu tanımada bir çok yöntem gibi projektif yöntemler de kullanılmaktadır. Çocuğu tanımada kullanılan projektif yöntemlerden biri de resim testleridir. Resim testleri çocuklar için uygun olması açısından bir çok araştırmaya konu olmuştur. Resimlerden yola çıkarak çocuk hakkında bilişsel ve psikososyal yorumlarda bulunma konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Çocuk için resim onun iç dünyasını bize yansıtan en önemli iletişim aracıdır (11).

Araştırmanın Amacı: Bu araştırmada mülteci olan ve mülteci olmayan ilkökul çocuklarının aile resimleri ve serbest resim çalışmalarının karşılaştırılması olarak incelenmesi amaçlanmıştır.

Alt Amaçlar: Mülteci çocuklar ile mülteci olmayan çocukların aile resimleri çizimleri birbirinden farklı mıdır?

Mülteci çocuklar ile mülteci olmayan çocukların serbest resim çizimleri birbirinden farklı mıdır?

Mülteci çocuklar ile mülteci olmayan çocukların aile ve serbest resim çizimlerinde renk kullanımı açısından birbirinden farklı mıdır?

Araştırmanın Sınırlılıkları: Bu araştırma Gaziantep İli Şehitkamil İlçesi'ne bağlı mültecilerin yaşadığı bir semtte ikamet eden örneklem ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı

Çocuk tanımı yapılırken çocukluk olgusunun da ele alınması kaçınılmazdır. Çocukluk kavramının kültürel bir yönü olması nedeniyle çocuğu tanımlayacak genel bir tanımın yapılamayacağı ifade edilmektedir (12). Yapılacak tanım yasaların ve toplumun çocuğa olan bakış açısını etkileyebileceğinden çocuk kavramını tanımlarken bu tanımın biyolojik ve sosyolojik bilgilere göre mi yoksa pozitif hukuka göre mi yapılacağına önemli olduğu bildirilmektedir (13). Bu nedenle çocuk için yapılan tanımlamalar toplumdan topluma farklılık gösterebilmektedir.

Türk Dil Kurumu'na göre, küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız; bebeklik ve ergenlik dönemi arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız olarak tanımlanmaktadır (14). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde erken yaşta reşit olma durumu hariç on sekiz yaşına kadar her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (15). Yapılan bu genel tanımlar yanında farklı bakış açıları farklı çocuk tanımları ortaya koymaktadır. İnal, çocuğu tanımlarken bilişsel katmanlardan oluşan beynin bilgisayar gibi programlandığı bir makine olduğundan ve ödül-ceza yöntemiyle davranışları denetlenebilen bir varlık olduğundan bahsetmektedir (16). Bir diğer tanımda sürekli gelişim içinde olan bir varlık olan çocuk, aynı zamanda kültürün devamlılığı açısından değerli bir varlık olarak ifade edilmektedir (17). Ercan, çocuk kavramının biyolojik özellikler itibarıyla tüm dünyada ortak bir bakışı yansıtırken, çocukluk kavramının da kültürel ve tarihsel inşası olduğunu öne sürmektedir (18).

Çocuk ve çocukluk kavramının farklı ve birçok tanımı olduğu gibi bu kavramlar son dönemlerde sık konuşulan ve üzerine araştırmalar yapılan kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk kavramı bugün önemli olduğu kadar geçmişten günümüze üzerine konuşulan ve araştırmalar yapılan bir kavram olarak tarihsel süreçte de önemini korumuştur. Tarihsel süreçte çocuk kavramını ve çocuğa bakış açısını ele aldığımızda ilk çağlarda çocuğun yetişkinlerin gölgesinde kalan ve bir otoritenin çocukları yönlendirdiği anlayıştan günümüzde çocuğun bir birey olarak saygı duyulan demokratik anlayışa ulaşıldığı söylenebilir. Çoğu kültür ve toplumda genellikle bebeklikten ergenliğe kadar süren içinde bulunan birey çocuk olarak bu dönem de çocukluk olarak değerlendirilmiştir.

Yaşam döngüsünün ilk evresi olarak ele alınan çocukluk, bir dizi fiziksel ve zihinsel eksikliği ifade eden bir yetersizlikler çağı olarak tanımlanmıştır (19).

Çocukluğu insan yaşamının bir felaket dönemi olarak tanımlayan Aristo'ya göre, davranışlarında akli kullanmadığı için erdeme ulaşamayan çocuğun kendi haline bırakıldığında mutsuzluk ve huzursuzluk ortaya çıkaracağını öne sürer. Augustin ise annesinin göğsüne saldıran bebeğin, bu davranışının günahkarlığın göstergesi olduğunu öne sürerek çocukluğu günahkarlıkla niteler (20). Çocuk eğitiminin dayak yoluyla olması gerektiğini savunan Platon ise çocukların profesyonel bakıcılar tarafından yetiştirildiğinde farklı sonuçlar ortaya çıkacağını ifade ettiği şu sözü söylemiştir : 'Bana başka anneler verin, size başka bir dünya vereyim' (21).

2.2. Göç Olgusu ve Temel Kavramlar

Tarih boyunca insanlar açlık, zulüm ve şiddet olayları nedeniyle yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Ülkeler arasındaki bireysel ve kitlesel insan hareketleri geçmişten günümüze kadar süregelen bir olgudur. İnsan hareketliliği tarih boyunca bilinen bir gerçek olsa da gelişen teknolojiye bağlı olarak sanayide ve ekonomide yaşanan ilerlemelerbelli başlı ülkelerin büyümesine neden olmuş ve 20. yüzyılın başlarında göç olgusu farklı boyutlar kazanmıştır. İnsan hareketliliğinin kazandığı bu boyut mültecilik ve sığınmacılık kavramlarını ortaya çıkarmıştır.

Sığınmacı, mülteci ve göçmen kavramlarının birbirleriyle aynı anlamdaymış gibi kullanılır oysa uluslararası hukuk terimi olarak bu kavramların birbirlerinden ayrı anlamları vardır (22).

Mülteci, ülkesinde ırkından, dininden, siyasal ya da sosyal görüşlerinden dolayı kendisini baskı altında hissedenden, ülkesine olan güvenini ve devletin ona karşı tarafsız davranma imkanını kaybettiği düşüncesine kapılan, takiben ülkesini bırakıp başka bir ülkeye sığınma talebinde bulunan ve sığınma talebi ilgili ülke yetkilileri tarafından kabul edilen kişi ya da kişilerdir (23).

Sığınmacı ise fiilen mülteci olup hukuken mülteci statüsüne geçmeye aday kişidir. Sığınma talebi henüz sığındığı ülkenin yetkilileri tarafından soruşturma aşamasında olan kişi ya da kişilerdir (23).

Göçmen, ırk, din, siyasal ya da sosyal görüşler gibi nedenler dışında çoğu zaman ekonomik nedenlerin ve doğal afetlerin etkisiyle bulunduğu ülkeyi gönüllü olarak terk

eden kişidir. Göçmen ülkesini gönüllü olarak daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk eder. Ancak bir mülteci için sığındığı ülkenin ekonomik şartları güvenliğinden daha az önemlidir. Göçmen kendi ülkesinin koruması altındayken, mülteci ülkesinin korumasından yoksun olan kişidir (24).

Uluslar arası Göç Örgütü (IOM)'nün tanımına göre, uluslar arası göç kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya yerleşik olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları olarak tanımlanmaktadır.

Düzensiz göç, gönderen, transit ve kabul eden ülkelerin düzenleyici normlarının dışında gerçekleşen hareketliler olarak tanımlanmaktadır (25).

Düzensiz göçmen ise giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi nedeniyle transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişi olarak tanımlanmaktadır.

Kahya, göç alan ülkeyi hedef ülke ve göç veren ülkeyi ise kaynak ülke olarak tanımlamıştır (26).

IOM'a göre transit ülke, göç akınlarının içinden geçtiği ülkedir. Transit göçmen ise transit ülkede kalmaları hukuksal olarak izin verilmeyen ancak üçüncü bir ülkeye geçerken ilgili ülkeyi kullanan kişilerdir.

Zorunlu göç, göç sürecine katılımda kişilerin kendi isteklerinin dışında gerçekleşen göç biçimini anlamına gelir. IOM zorunlu göçü göçmenlerin ırk, din, siyasi görüş veya sosyal bir gruba mensubiyetten dolayı yaşam ve özgürlüğünün tehdit altında olması durumunda kendi istekleri dışında gerçekleşen mecburi kabul ediş olarak da tanımlamaktadır (25).

Küreselleşmenin getirdiği ekonomik düzenin uluslar arası boyutta kazandığı iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler insanların da ülkeler arasındaki göç olarak adlandırılan hareketini artırmış durumdadır (3). Hızla yaygınlaşan uluslararası insan hareketliliğinin, hem göç veren hem de göç alan ülkeler açısından ekonomik, siyasal ve sosyokültürel alanların önemli belirleyicilerinden biri haline geldiği ve toplumların belirlenen değişkenlerin olumlu ve olumsuz sonuçlarıyla karşı karşıya kaldıkları söylenebilir (4).

2.2.1. Türkiye'nin Göç Hareketliliği Tarihi

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum sebebiyle önemli farklı dönemlerde insan hareketliliğine tanık olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'na ait bölgelerde bulunan ancak Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ulus devletin dışında kalan Müslüman ve Türk kökenlilerin ülkeye kitlesel dönüşü, dışarıdan gelen ilk nüfus hareketi olarak değerlendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında da Avrupa'dan gelen Yahudiler, Yunanistan, Bulgaristan ve Oniki Ada'dan gelen göçmenler de başka bir ülkeye ya da kendi ülkelerine dönmek üzere ülkeye göç etmişlerdir (27). Bu dönem 1945-1980 yılları arasında gerçekleşen Bulgaristan ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerle devam etmiştir. Üçüncü nüfus hareketi 1980'li ve 1990'lı yıllarda Afganistan'dan gelen kitlelerin ülkeye sığınmasıyla gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Bulgaristan Türklerinin göçü de devam etmiştir. 1985-2005 yılları arasında da çoğunluğunu İran, Irak ve Bulgaristan'dan gelen insanların oluşturduğu yaklaşık iki milyon kişinin nüfus hareketi gerçekleşmiştir (28).

1988 İran-İrak savaşı sonrasında Türkiye'de geçici kamplarda barınan Kürt peşmergeler, Irak'tan gelen göç hareketinin ilk dalgasını oluşturmuştur. Takip eden yıllarda yaşanan Körfez Krizi sonrasında ikinci dalgayı oluşturan yaklaşık 60000 Iraklı ve Kuveytli sığınmacı geri dönmek üzere ülkeye göç etmiştir. Bu dönemdeki göç dalgasının son büyük ayağı 1991 yılında Irak ordusundan kaçan 500000 kişilik sığınmacı hareketi olmuştur. Ancak önceki dönemde göç dalgasında sıkıntı yaşayan Türkiye kapılarını bu büyük kitleye açmak istememiş ve bir çok ülkenin desteğiyle Kuzey Irak'ta bu kitlenin barındırılacağı bir kamp oluşturulmuştur (29).

Yine takip eden yıllarda 1992'deki Bosna Hersek kitlesel göç hareketinde Türkiye göç yolu üzerinde bir geçiş ülkesi olarak değerlendirilebilir. Sığınmacıların bir kısmı Türkiye'ye yerleşirken, büyük bir grup Dayton antlaşması sonrasında ülkelerine dönmüşlerdir (28). 90'lı yılların sonlarına doğru Bosna Hersek, İran ve Irak'tan gelen az nüfuslu mülteci ve sığınmacı gruplar ülkede kalmış, Somali, Afganistan, Sri Lanka ve Filistin'den kitlesel olmayan sığınma hareketleri gerçekleşmiştir (30).

Ortadoğu'da yakın geçmişte yaşanan İran Devrimi, İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Krizi, ABD'nin Irak'ı işgali, Arap Baharı süreci ve süreç sonrası yaşanan Suriye iç savaşı gibi gelişmelerin Ortadoğu'ya yakın tampon bir bölge görevi gören Türkiye'ye etkileri kaçınılmazdır. Aynı zamanda Akdeniz'in de deniz yoluyla

yapılan kaçak göç hareketliliğinde bir merkez olması, Türkiye'nin küresel transit bir göç merkezi haline gelmesini açıklamaktadır (31).

Türkiye'ye 2000-2008 yılları arasında giriş yapan düzensiz göçmen sayısının yıla göre ortalama 70000 civarında olduğu (32), sadece 2007 yılında ülkede barınan mülteci adayı ve sığınmacı sayısının 12451'e ulaştığı bilinmektedir (33).

Türkiye'ye yönelik son büyük göç 2011 yılında Suriye'deki iç savaş ve yönetim baskısından kaçan Suriyelilerin ülkeye giriş yapmasıyla başlamıştır. Suriye'den Türkiye'ye 29 Nisan 2011'de giriş yapan ilk 252 kişilik kafilden bu yana mülteci girişinin olduğu bilinmektedir.

31 Temmuz 2019 itibarıyla Türkiye'de kayıtlı 4 milyon mülteci bulunmaktadır. Bu sayının 3 milyon 600 bin Suriye uyruklu, 170 bin Afganistan uyruklu, 142 bin Irak uyruklu, 39 bin İran uyruklu, 5 bin 700 Somali uyruklu ve 11 bin 700 diğer tabiiyetlere ait olduğu bildirilmektedir. Türkiye'de Kasım 2019 tarihli Suriyeli mülteci sayısının 3 milyon 687 bin 244 olduğu bildirilmektedir. 0-18 yaş arası mülteci sayısının ise 1 milyon 733 bin 34 olduğu bildirilmektedir (33).

Araştırmanın yapıldığı Gaziantep İli'nde kayıtlı mülteci sayısının ise 435 bin 912 olduğu bildirilmektedir. Kayıtlı mültecilerin beşte birini çocukların oluşturduğu bilgisinden yola çıkarak yaklaşık 90 bin çocuk mültecinin Gaziantep nüfusuna kayıtlı olduğunu söyleyebiliriz (34).

2.2.2. Göç Sürecinde Çocuk

Göç edenleri etkileyen bir çok faktör bulunmaktadır. Literatürde bu faktörler göç öncesi, göç sırası ve göç sonrası faktörler olarak yer almaktadır. Bireylerin kaynak ülkede yaşadıkları travmatik olaylar, sevdiklerinden ayrılma, ülkelerinde bıraktıkları şeylerin tümü göç öncesi faktörleri oluşturmaktadır. Göç etme sürecinde yaşanan olaylar, göç etme şekli, maruz kalınan olumsuz durumlar, göç sırasında verilen kayıplar, beslenme yetersizliği ve ağır yaşam koşulları göç sırası faktörleri oluşturmaktadır. Hedef ülkeye yerleşme süreci, dil ve iletişim problemleri, sosyal kabul ve dışlanma, ayrımcılık, sosyal hizmetler ve eğitimi hizmetlerine erişim gibi problemler de göç sonrası faktörleri oluşturmaktadır (35).

Aileleriyle beraber bu süreçleri yaşayan çocuklar süreçlerden en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadırlar. Çocuklar göç sürecinde sağlık, eğitim, sosyal ve psikolojik

alanlarda olumsuz etkilenmeye açık gruptadırlar. Çocukların büyüme ve gelişme süreçlerinin devam ediyor olması, ebeveynlerine bağımlı olmaları ve tehlikelerden kaçınmadaki yetersizlikleri göç sürecinde sağlık açısından etkilenmelerine neden olmaktadır. Bu süreçte yaşanması muhtemel olumsuzluklar çocukların, fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerinde kalıcı zararlar görmelerine neden olabilmektedir. Yetişkinlere göre sayısı fazla olan çocukların zarar görmeleri ve kendilerini korumadaki yetersizlikleri onları özel bir grup olarak ele almamızı gerektirmektedir (8). Göçmen çocuklar göç ettikleri toplumun sosyal yapısına dahil olmada pek çok güçlükle karşı karşıya kalmaktadır. Hayatın her alanında yaşanan tüm zorluklarda olduğu gibi göç sürecinde de en yüksek risk grubunu çocuklar oluşturmaktadır. Göç süreci ve sonrasında çocuklar eğitimden yoksun kalma riskiyle karşılaşmaktadır. Bu durum göçmen çocuklar için çocuk istismarı, çocuk işçiliği, suça sürüklenme ve radikal örgütlere katılma gibi riskler doğurmaktadır (9).

Hedef ülkeye yerleşme, barınma, eğitime ulaşım, sosyal dışlanma, güvenlik, beslenme ve sağlık gibi üstesinden gelinilmesi gereken sorunlar göçmen çocukları doğrudan etkilemektedir. Bu durum göçmen çocukları hedef ülke çocukları karşısında sosyal dezavantajlı hale getirmektedir (7).

2.3. Çocuk Resimleri

Psikoloji biliminin ilgi çekmeye başladığı 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl boyunca çocuk resimleri akademik çevrelerce psikolojik boyutta incelenmeye başlamıştır. İlk başlarda çocuk resimlerinin incelenmesindeki ana görüş resimlerin çocukların zihinsel düzeyleriyle ilgili ipuçları sağlaması olmuştur. Bu konuda yapılan ilk çalışmalar, yaş grupları farklı olan çocuk resimlerinin gözlemlenmesi üzerine olmuştur. Çocuk resimleriyle ilgili bir koleksiyon oluşturan Corrado Ricci'nin çocuk resimleri yayını ve çocuk resimlerini sanatsal olarak evrelere ayıran bir makale yayınlayan Cooke'un (1885) çalışmaları ilk yayınlar olarak bilinmektedir. Ricci'nin resimler üzerinde yaptığı çalışmalarda ele aldığı boyut zeka yetersizliği olmuştur (36). Kerschensteiner (1905) resimleri üzerinde araştırma yaptığı çocukların yaş düzeylerini de ele alarak üç kategori belirlemiştir. Bu kategoriler; şematik resimler, görsel gözleme uygun çizilen resimler ve üç boyutlu mekanı yansıtan resimlerdir. Rouma (1913) ise yaptığı incelemelerde çizilen inşa figürünü 10 farklı evreden oluştuğunu söylemiştir (37).

Bir psikolog olan Arnheim çocuk resimlerinin çocukların algısal gelişimiyle birlikte gelişimsel yanını da vurguladığını belirtmiştir (38). Resim terapisini bir meslek olarak ortaya çıkarmasıyla bilinen Margaret Naumburg resimleri sembolik bir iletişim şekli olarak görmüş ve resimlerle psikoterapötik tedavi olabileceği sonucuna varmıştır (36).

Günümüzde çocuk resimlerine olan ilgi artarak devam etmekte ve bu konuda yapılan çalışmalar çeşitlendirilmektedir.

2.3.1. Çocuk Resimleri ile İlgili Yaklaşımlar

Çocuk resimlerine olan ilgi, 18. yüzyılın başlarında başlamıştır. 1877’de Charles Darwin oğlunun resimleriyle ilgili bir çalışma yayınlamıştır (39). 1880’lerde Corrado Ricci’nin duvarda çocukların elinden çıkmış olduğu belli olan resimleri keşfetmesiyle, Ricci, bu resimlerin yetişkin resimlerinden ne farkı olduğunu merak etmeye ve bununla birlikte çocuk resimlerine ilgi duymaya başlamıştır. Ricci, 1887’de ‘The Art of Little Children’ adlı kitabı yayımlayarak çocuk resimlerine olan ilginin artmasına neden olmuştur (40). 1885-1920 yılları arasında pek çok ülkede çocuk resimlerini farklı boyutlarıyla ele alan çalışmalar görülmektedir (41). 1900’lü yılların başında yapılan çalışmalar önemli iki sonuç ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlardan biri çocukların çizimlerinde belirli bir gelişim sırası izlendiği, diğeri ise yetenekleri daha sınırlı olan çocukların ilkel resimler ortaya çıkardığıdır (42). Aynı dönemde Rouma, çocukların kendilerini sözel olarak ifade etmede sınırlı olduğunu bu nedenle kendilerini resimle daha rahat ifade edebildiklerini belirtmiştir. K. Machover ise projektif yöntem olarak çocuk resimlerini kullanan ilk kişidir. 1900’lü yılların başında çocuk resimleri konusunda ortaya çıkan bu durum, sonraki süreçte de çocuk resimlerinin; gelişimin farklı boyutlarının göstergesi olarak değerlendirilmiş ve onların dünyaya ilişkin algısının ortaya konulmasında projektif bir teknik olarak kullanılmaktadır (43).

2.3.2. Çocuklarda Resimlerinin Gelişim Evreleri

Tüm gelişim alanlarında olduğu gibi biçimsel algı gelişiminde de yaş ve gelişim düzeyine göre aşamalar bulunur. Biçimsel algının gelişim aşamaları bireyin bedensel ve zihinsel gelişim düzeyinin sağladığı olanaklar çerçevesinde basitten karmaşığa, genelden özele, kolaydan zora doğru bir sıra izler (44).

Çocuğun zihinsel ve bedensel gelişimine paralel olarak sanat faaliyetlerinde de belirgin bir değişim oluşmaktadır. Kağıda yapılan ilk işaret ve çizgi, giderek birer sanat evresine dönüşerek ergenlik dönemine kadar gelişimini sürdürür. Bu kapsamda genel bir yargıda bulunmak gerekirse çocuklar büyüdükçe çizdikleri resimler daha ayrıntılı, daha orantılı ve daha gerçeğe yakın hale gelir (37).

Çocuk resimlerinde sistematik bir gelişme olduğunu savunan bir çok kuramcı bulunmaktadır. Bu konuda Gustaf Britsch dikkatleri çeken ilk kuramcıdır. Britsch, resimlerin basitten karmaşığa doğru doğal biçimde geliştiğini savunur. Arheim bu gelişimsel sıranın doğal olmasının yanında algısal bir olgu olduğunu da savunur (38). Lowenfeld, yaptığı araştırmalar ışığında çocukların 'evrenselden tikele' doğru bir gelişim içinde olacaklarını varsayarak, biçimsel algının gelişimine ilişkin bir sınıflandırma yapmıştır (44). Lowenfeld'in çizgisel gelişim evrelerine yaklaşımı doğallık konusunda Britsch ve Arheim ile aynı görüştedir. Ancak Lowenfeld çocuğun algısını ve yaratıcılığını olumsuz etkileyebilecek her türlü uyarandan kaçınması gerektiğini savunur. Bilişsel gelişimin sağlıklı olması, kimlik sorunu yaşamıyor olması ve yaratıcı düşünme becerilerinin uygun olmasının çizgisel gelişimi olumlu etkileyebileceğini savunmaktadır. Resimlerin çocuğun, bilişsel, fiziksel, psikososyal, toplumsal, çizgisel ve yaratıcı yaşantısının göstergesi olduğunu ve bu anlamda dışarıdan herhangi bir etkinin çizgisel gelişimin doğal akışını engelleyebileceğini savunmaktadır.

Çizgisel gelişimin bir sıra izlediğini savunan bir çok kuramcı olsa da en çok kabul gören yaklaşım Lowenfeld'in sıralamasıdır (38). Buna göre dönemler;

- 1. 2-4 yaş Karalama**
- 2. 2-7 yaş Şema Öncesi**
- 3. 7-9 yaş Şematik**
- 4. 9-12 yaş Gerçekçilik**
- 5. 12-14 yaş Görünürde Doğalcılık**

Karalama Dönemi (2-4 yaş)

İlk kez kalem kullanan çocuğun kağıda bıraktığı izler ile karalama dönemi başlamış olur. Kağıt üzerinde gelişigüzel çizgiler 10-12. ayda; daha becerikli olanlar ise 18. Ay civarında görülmeye başlar. Gelişigüzel karalamalar, 18 ay-4 yaş arası dönemde yetişkinlerin anlayabileceği çizgilere döner. Başta kontrolsüz olan karalamalar yerini

kontrollü karalamalara bırakır. Bu karalamalar çocuk tarafından bir objeyle benzeştirilir ve çocuk bunları isimlendirmeye başlar. Bu döneme 'isimlendirilen karalamalar' denir (45).

Kellog (1969), 14 farklı ülkeden çocuk resimleri toplamış ve üzerinde araştırmalar yapmıştır. Bir milyondan fazla çocuk resmini inceleyen Kellog, 2 yaş civarındaki çocukların resimlerinde 20 farklı karalama figürü belirlemiştir. Bu figürler görsel olarak kontrol edilmeyen, motor becerileri yansıtan hareketlerdir. Kellog'a göre aynı yaştaki çocuklar aynı hareketleri yapabilmelidir (46).

Genellikle çocuklar karalamalara 2 yaş civarında başlayacaklardır. Bu dönem dört yaş civarına kadar devam edebilir (37).

Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş)

Bu dönemde çocuklar çöp adam evresine geçmişlerdir. Bu dönemde insan figürleri çocukların en sevdiği resim çalışmasıdır denilebilir. Tanımlanabilecek resimler çizme evresine geçen çocuklar, 5 yaş civarında evler, ağaçlar, insanlar çizmeye başlar. 6 yaş civarındaysa resimlerin konusu ve sayfa üzerindeki yerleri belirginleşir. Tanımlanabilen figürler kullanılsa da bu dönemde çocukların resimleri çoğunlukla hayallerle doludur (47).

Şema öncesi dönemde insan figürlerinin profilden çizildiği gözlenmez. Çevrelerinde gördükleri objeleri, kağıda ebat farklılıklarıyla ve sayfada gelişigüzel biçimde yerleştirirler.

5-7 yaş çocuklarının resimlerinde saydamlık özelliği görülür. Bu özellikte bir çocuk, bir objenin içinde ya da arkasında olan, bakıldığında görünmesi mümkün olmayan eşyaları görünüyormuş gibi çizebilir (48).

Şematik Dönem (7-9 yaş)

Şekil kavramının geliştiği bu dönemde çocuğun bir olayı ya da objeyi nasıl görüp değerlendirdiği, ona karşı yüklediği duygusal anlam şemanın oluşumunu belirler. Bu dönemle beraber insan figüründeki ayrıntılar artmaya başlar. Çocuk insan çizimlerini profilden de çizmeye başlar. 8 yaş civarında çocuğun resimlerindeki objelerin birbirleriyle ilişkisi olduğu gözlenir. Oranların daha doğru çizildiği bu döneme görsel gerçeklik dönemi de denebilir (37).

Bu dönemde çizilen insan figürlerinde ayrıntılı el, ayak ve parmaklar bulunur. Bu ayrıntılara kıyafetler ve süsler de eklenebilir. Bu dönemde geometrik figürlere rastlanır. Bu dönemde çocuk resimlerine düşünce ve duygularını önceki dönemlere göre daha kolaylıkla yansıtmaya başlar. Doğa temalı resimler ve perspektif oluşumunun başlamasıyla eşya çiziminde de artış görülür. Çocuklar bu dönem itibariyle resmi bir iletişim aracı olarak kullanmaya başlarlar (49).

8 yaştan sonra insan figürü gerçeğine uygun hale gelmiştir. Vücut parçaları arasındaki orantı birbirlerine uygun durumdadır. 9 yaş civarı çocukların resimleri incelendiğinde resimde tercih edilen figürlerin bir anlam bütünlüğü oluşturduğu söylenebilir.

Gerçekçilik Dönemi (9-12 yaş)

Çocuk büyüdükçe görsel açıdan daha gerçekçi olmaya başlamaktadır. Bu dönemde çocuk, çevresini ve çevresinde bulunan nesnelere ilişkisini keşfetmeye başlamıştır. Bu keşif sonucunda çocuğun resimlerinde somut nesnelere karmaşık olmayan soyut kavramlarla bir arada görmek mümkündür. Bu dönem çocuklarının içinde buldukları çevrenin yönlendirmeleriyle asker, bayrak gibi nesnelere içeren ürünler ortaya koydukları gözlenmektedir. Aynı zamanda aile temalı resimlerde çeşitlenmeler ve bilinen mekanlardan sıyrılarak farklı mekanlar ürünlerde yer etmeye başlar. Perspektif algısının bu dönemde net olarak oturmaya başladığı dönemde cinsiyet arası farklılıkların resimlere kısmen yansıtıldığı gözlenebilir.

Bu dönemde çocuk oluşturduğu ürünleri beğenmemekte, olması gereken ürünü yapamadığını düşünmektedir. Bu dönem çocuğunun gelişimsel ilerleme sonucu önceki oluşturduğu ürünlerle tatmin olamadığı gözlenmiştir (50).

Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 yaş)

Hareketin, üç boyutlu biçimlerin çok yönlü görüşün ve dışavurumcu renk anlayışının ortaya çıktığı bu dönemde çocuk sadece somut kavramları değil, soyut kavramları da biriktirerek kavramlaştırmaya başlar. Kendi ürünlerine ve başkalarına ait ürünlere karşı eleştirel bir tutum sergileyebilmektedir. Bu dönem çocuğunda çizgisel sorunların öğrenilerek çözüldüğü ve resim çalışmalarında kaybolan bütünlüğün kazanıldığı gözlenmektedir. Ürünlerde bulunan nesnelere tanımlayıcı ve aslına benzer nitelikte ortaya konduğu gözlenmektedir.

Ergenlikle örtüşen bu dönemde cinsiyet kimliklerinin özellikleri ayrıntılı olarak resimlerde fark edilmeye başlar. Renkler de artık gerçeğine uygun bir şekilde kullanılmaktadır (37).

Yavuzer'e (1992) göre tüm bu evreler birbirlerini art arda takip eder. Bu evrelerden yola çıkarak çocuk tarafından çizilen resmin hangi yaş grubuna ait olabileceği konusunda tahmin yürütülebilir. Ayrıca bu evreler sayesinde çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun çizimler yapıp yapmadığı da belirlenebilmektedir (37).

2.3.3. Çocuğu Tanıma Aracı Olarak Çocuk Resimlerinin Önemi

İnsan, sürekli değişim içerisinde olan tek ve benzersiz varlıktır (51). Bireyin, güçlü ve zayıf yönlerini bütün olarak tanıyabilmek, gelişme aşamasında karşılaştığı problemlerin çözümünde gerekli bilgilerin edinilmesi için, bireyin çok çeşitli yönleri hakkında bilgi edinilmesi gerekmektedir. Bireyi tanımada kişi hakkında bilgiler toplamak ve bu bilgileri anlamlı bir şekilde değerlendirmek gerekmektedir (52).

Bireyi tanımak, genel olarak bir insanın sahip olduğu özellikleri bilmek demektir. Çocukluk döneminde bireyi tanımanın amacı, bireyler arası farklılıkların bilinmesi ve bu farklılıklara yönelik uygun gereksinimlerin belirlenmesidir. Bireyler arası farklılıkları oluşturan özellikleri ortaya çıkarmak, bireyin gelişimini desteklemede uzmanlara yardımcı olmaktadır (53). Genel olarak bireyi tanıma teknikleri; bireyi tanımaya yönelik çeşitli testler, gözlem teknikleri, bireyin kendisini anlatmasına yönelik teknikler, başkalarının kanılarına yönelik teknikler, etkileşime dayalı teknikler ve projektif teknikler olarak ele alınabilir. Bu tekniklerden bir kısmı okuma ve yazma becerileri gerektirdiğinden, bir kısmı da konuşmaya dayalı olduğundan çocuklarda kullanmaya uygun olmamaktadır. Çocuğu tanıma ve değerlendirmede çocukla çalışan uzmanlar tarafından kullanılan birçok teknik bulunmaktadır. Çocukla ilgili daha kısa zamanda daha fazla bilgi toplamak amacıyla kullanılan bazı teknikler ise; gözlem, vaka incelemesi, görüşme teknikleri, değerlendirme ölçekleri ve projektif test teknikleridir.

Gözlem Tekniği

Özgüven (2002) gözlemi, belirli bir amaç için bir nesne, olay veya ilişkinin, doğal koşullarda olayın belirdiği anda, ya da bilinçli ve planlı olarak hazırlanan deney koşullarında sistemli bir şekilde incelenmesi olarak tanımlamıştır. Gözlem, başkaları

hakkında bir görüş edinmek, onları tanımak ve değerlendirmek için başvurulan bir tekniktir (54).

Gözlem tekniği, özellikle okul öncesi dönemde çocukları tanıma ve değerlendirme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gözlem çocukları tanımamızda tek başına yeterli olmayan bir tekniktir. Ancak diğer tekniklerle birlikte kullandığında çocuklarla ilgili bize detaylı ipuçları verebilir.

Anekdot, gözlem sonuçlarının kayıt edilmesi amacıyla geliştirilmiş özel bir formdur (55).

Vaka İncelemesi

Bir olayın bireyin önceki yaşantıları, ebeveynleri, eğitim dosyaları ve bunlar gibi birçok detaylar incelenerek, derinlemesine araştırılarak bilgi edinme yöntemidir.

Bu yöntem bireyin gelişimsel ve psikolojik durumu ile ilgili detaylı bilgi edinmeye yardımcı olur. Vaka incelemesi; bireyle yapılan görüşmeler, bireye uygulanan çeşitli psikolojik testler ve ölçeklerin sonuçları, bireyin sosyokültürel ve ekonomik durumu hakkındaki bilgilerden yola çıkılarak yapılır. Bu bilgiler bireyi tanıma, bireyin hastalık durumu ile ilgili tanı koyma ve uygulanacak tedaviyi belirleme konusunda bireyle çalışan uzmana yardımcı olur (55).

Görüşme Tekniği

Belirli bir amaç doğrultusunda en az iki kişi ile gerçekleştirilen, genelde doğrudan gözlem yapılamayan davranış, durum, duygu ya da bakış açılarını öğrenmek amacı ile gerçekleştirilen sohbetlere görüşme denir (56).

Görüşmeler, görüşülen kişi sayısına ve planmış olup olmamasına göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bireysel görüşme, grup görüşmesi, yapılandırılmamış görüşme, yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşme görüşme türlerindedir (57).

Görüşme, okul öncesi dönemde aileden bilgi alınarak gerçekleştirilmektedir. Görüşme, çocuğu tanımamıza yarayan ya da çocukla çalışma yapmadan önce çocuğun öyküsünü öğrenmemize yarayan bir teknik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değerlendirme Ölçekleri

Değerlendirme ölçekleri, gözlem sonuçlarını sayısal verilere dönüştürmeye yarayan araçlardır (54).

Test yöntemi psikolojinin önemli araştırma yöntemlerinden biridir. Koşulları önceden belirlenmiş ortamlar oluşturularak, bireylerin bu koşullar içinde nasıl davrandığını gözlemek için kullanılan araçlara test adı verilir. Bireylerin birbirlerine göre nasıl bir sıralama içinde oldukları, bu testler aracılığıyla ortaya çıkarılır. Testler sadece zeka ve yetenek sıralaması belirlemek amacıyla değil, davranışlarla ilgili detaylı sonuçlar elde etmek amacıyla da kullanılabilir.

Karmaşık konuları kapsayan test alanı psikolojide önemli bir araştırma alanını oluşturur. Testin içeriği, yapısı, uygulanması ve yorumlanması test yönteminin alanlarını oluşturmaktadır (54).

Projektif Teknikler

Kişinin iç dünyası hakkında detaylı bilgi edinmek için kullanılan tekniklerden biridir. Kişiye belirsiz, eksik ya da karmaşık uyaranlar verilerek kişiden bunları tamamlaması, anlamlandırması, düzene koyması, anlatması istenir ya da verilenlerin kişide nasıl duygular hissettirdiği öğrenilir (54).

Cümle tamamlama testleri, resim çiz testleri, mürekkep testleri, tematik algı testleri bu testlere örnektir.

2.3.4. Çocuklara Yönelik Resim Testleri

Çocukları tanımada kullanılan çeşitli resim değerlendirme testleri aşağıda sunulmuştur.

Bir Adam Çiz Testi

Psikolojik bir veri olarak çocuk resimlerini ilk defa kullanan Goodenough tarafından geliştirilen Bir Adam Çiz testinin temel amacı çocukların zihinsel gelişimini ortaya koymaktır (58, 59). Daha sonra Goodenough'ın öğrencisi Haris tarafından zenginleştirilerek, bir adam çizmenin yanında bir de kadın çizme eklenmiştir (41). Test uygulanırken çocuklara silgi, kalem ve boş bir kağıt verilir. Kağıt dik bir şekilde tutulur ve 'Bir insan çiz yönergesi verilir.' Koppitz (1968), bütünüyle bir insan çizmeleri için 'İstedığın şekilde çizebilirsin, sadece çöp adam ya da bir çizgi film karakteri olmamasına

dikkat et.' yönergesinin eklenebileceğini söylemiştir (58). Bir Adam Çiz testine göre çizilen kişi ne kadar gerçekçi ve ne kadar bütünsel, çizen kişinin zihinsel gelişimi o kadar ileridir (60). Çocukların bir kişiyi çizmeleri 5-10 dakika sürmektedir. Sonrasında yeni bir kağıt verilir ve bu sefer 'Karşı cinsten birini çiz' denir (58).

Ev Ağaç İnsan Çiz Testi

Buck tarafından 1948 yılında geliştirilen test, zihinsel gelişimi ortaya çıkarmaya çalışan Bir Adam Çiz testinden daha fazla öne çıkmıştır (58). Ev Ağaç İnsan Çiz testinde zihinsel gelişimin yanı sıra, öğrenme zorlukları, kişilik ve duygusal bozukluklar gibi konularda da bilgi sahibi olunabilmektedir (39).

Kinetik Aile Çiz Testi

Çocuklar bu teste ailedeki her bireyi bir şey yaparken çizerler (61). Ev Ağaç İnsan Çiz testinde olduğu gibi, bu testde de zihinsel gelişim, öğrenme zorlukları, kişilik ve duygusal bozuklukları hakkında bilgi edinilebilir (39). Bu test daha sonraki yıllarda, Kinetik Okul Çiz Testi ve Kinetik Çizim Sistemi olarak uyarlanmıştır (58).

Bu testde de Bir Aile Çiz Testi'nde olduğu gibi çocuklar silgi, kurşun kalem ve beyaz kağıt ile çalışırlar. Çocuk kağıdı dikey ya da yatay tutacağına kendisi karar verir. Çocuklara 'Aileni ve kendini bir şey yaparken çiz. İstedığın şekilde çizebilirsin, sadece çöp adam ya da çizgi film kahramanı olmamasına dikkat et' yönergesi verilir (61). Çocuklara istedikleri kadar zaman tanınır. Resimleri bittikten sonra çocuklara sorular sorulur. Bu sorular; 'Bu kişi ne yapıyor?', 'Bu kişiyle ilgili iyi/kötü olan nedir?' 'Bu kişi ne düşünüyor?', 'Bu kişi sana neyi hatırlatıyor?', 'Bu resimde hava nasıl?', 'Bu resim sana ne düşündürüyor?', 'Bu aileye bu resimden sonra ne olacak?', 'Bu aileye bu resimden önce ne olmuştu?' gibi sorulardır.

Çizilen resimler değerlendirilirken, öncelikle çizimdeki birelerin karakteristik özellikleri incelenir. Daha sonra resimdeki bireylerin yaptıkları düşük ve yüksek enerjili olarak ikiye ayrılır. Bu sayede çatışma, kaygı, kaçınma gibi durumlar görülür (58). Değerlendirirken dikkate alınan diğer konu ise figürler arası engeller, figürlerin pozisyonları, çizim stili ve sembollerdir (58).

2.4. Kaynak Özetleri

Projektif resim testlerinin 1930'lardan beri kullanıldığı bilinmektedir. İlk kez 1931 yılında Appel, daha sonra 1942 yılında Wolff aile resimlerinin çocukların aile ilişkilerini, anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını yansıttığını ifade etmişlerdir (36).

Sağlam ve Aral, 'Bir İnsan Çiz Testi ile Boşanma Sürecinde Olan Aile Çocuklarının Sorunlarının Karşılaştırmalı İncelenmesi' isimli araştırmalarında 7-14 yaş grubunda ve ailesi boşanma sürecinde olan 45 çocuk ile aynı yaş grubunda aileleriyle birlikte yaşayan 45 çocuk olmak üzere toplam 90 çocuğun resimleri incelenmiştir. Çocuklara Bir İnsan Çiz Testi (BİÇT) uygulanmıştır ve Bir İnsan Çiz Testi Soruları (BİÇTS) yöneltilmiştir. Çalışma sonucunda iki grupta da çocukların çoğunlukla resmi yukardan aşağıya çizdiği, kendi cinsiyetinde ve kendi yaşında bir insan çizdikleri belirlenmiştir. Ayrıca boşanma sürecindeki aile çocuklarının çoğunun kapalı-sıkı ağız, normalden büyük bir baş, küçük bir burun çizdikleri ve çenesinin durumunun boşanma sürecinde olup olmamaya göre anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (62).

Karagöz ve Mamur 'Risk altındaki kız çocukların gelecek ve meslek algılarının çizdikleri resimlere yansıma biçimleri' isimli çalışmalarında Ankara Güç Koşullardaki Bireyler Federasyonu'na kayıtlı 10-14 yaş arası 12 kız çocuğu dahil edilmiştir. Gözlemler, görüşmeler ve çizilen çocuk resimleri aracılığıyla toplanan verilere göre; çizimlerdeki tema kurgularında mekan kullanımı ve şamalandırmada ayrıntının eksik olduğu, renk kullanımının yeterli olmadığı, çalışan insana yönelik algıların kız çocuklarında sınırlı olduğu ve geleceğe ilişkin hayallerinin bazılarının gerçeklikten uzak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kız çocuklarının bir kısmının algılarının eğitim sonucumeslek sahibi olmaya yönelik olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların en çok çalıştığı meslekle ilgili algılarının daha çok ev hanımlığını kapsadığı ortaya çıkmıştır. Kız çocukların ileride çalışmak istedikleri mesleklerin çoğunlukla çevrelerinde karşılaştıkları öğretmenlik, emniyet personeli ve Güç Koşullardaki Bireyler Federasyonu'ndaki spor eğitimleri nedeniyle antrenörlük olduğu belirlenmiştir (63).

Kaynak ve Temel'in '4-6 Yaşları Arasındaki Çocukların Çizimlerdeki Aile Algılarının Belirlenmesi' isimli araştırması; 2014-2015 yılında Ankara'da 2 farklı okul öncesi eğitim kurumundan 4-6 yaşlar arasındaki 14 çocukla yapılmıştır. Çocuk çizimleri ve görüşme formları aracılığıyla toplanan veriler sonucunda çocukların; aile kavramını

‘aynı çatı altında yaşayan, kan bağı birlikteliği bulunan bireylerden oluşan bir topluluk’ şeklinde algıladıkları belirlenmiştir (64).

Şirin ve Güvenç’in ‘İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması’ isimli çalışmalarına üç farklı okuldan toplam 125 çocuk dahil edilmiştir. Çocukların yaşadıkları soyokültürel çevrenin bireysel tüm tercihlerine etkisi olduğu gerçeğinden hareket edilen bu araştırmada, resim ve rengin çocuklar için ne ifade ettiğine yönelik alt yapı unsurları belirlenmiş; çevre, okul, aile ve kültürel faktörlerin renk tercihlerine doğrudan etkilerini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda çocuklar ile yapılan uygulama ve anketler; çocukların iç dünyalarında, renklerin önemli bir yerinin olduğunu; çevre, okul, aile ve kültürel faktörlerin çocuğun renk tercihini etkilediği fikrinin doğruluğunu ortaya koymaktadır (65).

Tepecik ve Baysal’ın ‘1-11 Yaş Çocuk Resimlerinde Renk, Biçim ve Konuların Tablolandırılması’ isimli çalışmasında Kütahya’nın Gediz İlçesi’nde anaokulu ve ilköğretime devam eden 118 erkek ve 146 kız öğrencinin serbest konulu resim çalışmaları çocukların kendi anlatımlarıyla değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma bulgularına göre; korku, şiddet, ölüm gibi temaları daha çok erkek öğrencilerin; çiçek, kelebek, anne gibi sevgi temalarını ise kız öğrencilerin resimlerinde tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (66).

Eren ve Avara’nın ‘Savaş Nedeniyel Göçe Maruz Kalmış 9-12 Yaş Arası Suriyeli Mülteci Çocuk Resimlerinin Psikolojik ve Plastik Yorumunun Yapılması’ isimli çalışma kapsamında Şanlıurfa İli Akçakale İlçe merkezinde bulunan Suriyeli mülteci 30 kız ve 30 erkek olmak üzere 60 çocuğun resimleri değerlendirmeye alınmıştır. Zorunlu göçe maruz kalmış çocuklara üzgün çocuk fotoğrafları gösterilerek, fotoğraftaki çocuğun neden üzgün olabileceğini anlatan resim yapmaları istenmiştir. İlk resimden sonra, mutlu çocuk fotoğrafı gösterilerek, fotoğraftaki çocuğun neden mutlu olabileceğini anlatan resim yapmaları istenmiştir. Yapılan değerlendirme sonuçlarına göre; zorunlu göçe maruz kalan mülteci çocuk resimlerinin birçoğunda plastik gelişim açısından gerilik olduğu ortaya çıkmıştır. Psikolojik değerlendirme bulgularına göre yaşanan savaş ve zorunlu göçün etkileri mülteci çocukların resimlerinde görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır (67).

Yılmaz (2009), ‘Cinsel İstismara Uğramış ve Uğramamış 6-12 Yaş Grubundaki Çocukların Aile Resmi Çizimleri, Davranış Sorunları ve Ailelerin İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi’ isimli araştırmasına cinsel istismara uğramış olan 13 kız, 7 erkek ve cinsel

istismara uğramamış olan 13 kız, 7 erkek olmak üzere toplam 40 çocukdahil etmiştir. Yılmaz; bu çalışma sırasında geliştirdiği Aile Bilgi Formu ile birlikte KAÇT, ADÖ ve 6-18 yaş Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeğini kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ışığında; KAÇT'nin istismar tanılmasında yetersiz kaldığı fakat çocuk ve aileye dair bilgilere ulaşmada kolaylık sağladığı, iki grup arasında yaşa ve cinsiyete bağlı farkların olduğu, ayrıca istismara uğrayan çocukların baba figürünü sorunlu algıladıkları anlaşılmıştır (68).

Güven (2009)'in 'Okul Öncesi Çocuklarının İnsan ve Aile Çizimlerinin Değerlendirilmesi' adlı çalışmasına İstanbul'dan ve Sakarya'dan 1521 çocuk katılmıştır. Anamnez Formu, Okul Öncesi Davranış Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu ve Goodenough-Harris İnsan Çiz Testi'nin kullanılarak veri toplandığı söz konusu çalışmada; çocuklar tarafından çizilen insan ve aile resimleri dikkate alınmıştır. Resimlerin değerlendirilmesi sonucunda; çizim yeteneğinin çocukların cinsiyetlerine ve zihinsel gelişimlerine göre farklılık gösterdiği, çocukların duygu ve düşüncelerini resimlerine yansıttıkları ve resim yapmaya olan meyilin yaş düzeyine göre değiştiği böylece 4 yaşta bu meyil artarken, 5-6 yaş civarında azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (69).

Metin (2009)'un 'Ankara'da Yaşayan Altı Yaşındaki Yabancı Uyruklu Çocuklarla Türk Çocuklarının Aile Resimlerinin İncelenmesi' adlı çalışması kapsamında; Ankara İli'nde ikamet eden yabancı ve Türk uyruklu çocukların resimleri değerlendirmeye alınmıştır. Söz konusu resimlerde hareketli aile resim çizim metodundan yararlanılmıştır. Elde edilen veriler ışığında; çocukların aile dinamiklerine dair ipuçlarını resimde nasıl aktardıkları, kullanılan metottaki sembollerden hangilerini tercih ettikleri, sahip oldukları kültüre dair imgeleri resimlerine katıp katmadıkları gibi detaylara ulaşılmıştır. Sonuç olarak kullanılan metodun çocukların resimlerinde, sahip oldukları kültürden, içinde buldukları aileden ve aile bireylerindenizlere rastlanıldığı tespit edilmiştir (70).

Miyandoab (2008), 'Zihinsel Engelli Kardeşi Olan ve Zihinsel Engelli Kardeşi Olmayan 7-13 Yaş Grubu Çocukların Aile Resim Çizimlerinin Karşılaştırılması ve Analizi' konulu çalışmasında, engelli bir kardeşe sahip olan çocukların aile bireyleriyle olan ilişkileriyle birlikte davranış ve duygusal problemleri ele alınmıştır. Araştırma Ankara ilinde gerçekleşmiş olup, araştırmaya 7-13 yaş aralığında 200 öğrenci ve bu öğrencilerin anneleriyle birlikte toplamda 400 kişi katılmıştır. Miyandoab'ın bizzat geliştirdiği Anne Görüşme Formu'na ek olarak Aile Resim Çiz Testi'nin kullanıldığı araştırmada; engelli bir kardeşe sahip olan ve olmayan çocukların resimlerinde benzer

renklerin tercih edildiği, fakat yaşa ve cinsiyete bağlı olarak sıcak renklerin kullanımında farklılıklar olduğu; çizilen resmin detaylarında ise aile üyeleriyle kendileri arasında kurulan bağlarda ve aile üyeleri arası etkileşimde farklılıklar olduğu belirlenmiştir (71).

3. MATERYAL VE METOT

Bu çalışma ilkokul birinci kademeye devam eden mülteci ve mülteci olmayan çocukların aile çiz resimleri ve serbest resimlerini karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Türü

Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden nedensel karşılaştırma araştırması yöntemi kullanılmıştır. Nedensel karşılaştırma, var olan ya da geçmişte meydana gelmiş olan bir olayın ya da durumun nedenlerini, bu nedenleri etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını incelemek için kullanılan araştırma yöntemidir. Yapılan bir araştırmada farklılıkların neden ya da sonuçlarının hangi değişken, durum ya da olaylardan kaynaklandığını belirlemede kullanılır. Nedensel araştırma deseni, araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin neden-sonuç ilişkisine dayanıp dayanmadığını öğrenmek amacıyla kullanılır. Bu tür araştırmalarda araştırılan olay ya da durum araştırmacının etkisinden bağımsız olarak ortaya çıkmış bir durumdur. Nedensel karşılaştırma araştırmalarında sonuca ya da sonuçlara neden olan değişken ya da değişkenlerin tümü tanımlanamayabilir. Nedensel karşılaştırma araştırmaları geriye dönük ve ileriye dönük nedensel karşılaştırma araştırmaları olarak iki türden oluşmaktadır (72).

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Bu çalışma 20.01.2019-25.06.2019 tarihleri arasında Gaziantep ili merkezde yaşayan ilkokula devam eden mülteci (n: 60) ve mülteci olmayan (n:60) 120 çocuk ile ikamet yerlerinde uygun fiziki ortamlarda yapılmıştır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada çalışma grubunu belirlemek için yapılan güç analizinde; örneklem büyüklüğü %95 güven aralığında, %5 yanılğı düzeyinde ve %80 evreni temsil etme gücü ile yapılan hesaplamalarda her bir grup için en az 59 kişi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda Gaziantep ili merkezinde yaşayan ilkokul birinci kademeye devam eden mülteci (60) ve mülteci olmayan (60) toplam 120 çocuk ile yapılmıştır. Örneklem seçiminde *amaçlı örnekleme* yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme olasılıksız örnekleme yöntemlerinden biridir. Evrende bulunan elemanların seçilme olasılığı eşit olmayabilir. Böyle durumlarda elemanlar rastgele seçilmez. Araştırmanın amacına uygun

şekilde elemanlar birimlere ayrılarak seçim yapılır. Amaçlı örnekleme yönteminde evren birbirine benzeyen birimlere ayrılır. Bu birimler içinde araştırmacı araştırmasının sorununa en uygun olan birimi tercih eder (73). Bu araştırmada mülteci grubun belirlenmesinde çocuğun ve ailesinin mülteci olarak ülkeye göç etmiş ve ilkokul birinci kademeyle devam ediyor olması esas alınırken, mülteci olmayan grubun belirlenmesinde çocuğun ve ailesinin yaşadığı ülkeye herhangi bir ülkeden göç etmemiş ve ilkokul birinci kademeyle devam ediyor olması esas alınmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Verileri toplayabilmek için Gaziantep İlinde çoğunlukla mültecilerin ikamet ettiği semtler belirlenmiştir. Belirlenen semtlerde araştırmacının yapmış olduğu taramalar sonucunda 87 mülteci çocuk ve 96 mülteci olmayan çocuk belirlenmiştir. Çocukların gelişimsel düzeyinin birbirlerine yakın olması ve yaş düzeylerinin eşit sayıda olabilmesi için yapılan eleme sonucunda 60 mülteci çocuk ve 60 mülteci olmayan çocuk belirlenerek veriler çalışma yapmak üzere hazırlanmıştır. Bu veri toplama ve belirleme süreci 11 haftada tamamlanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel analizinde SPSS paket programı kullanılmıştır. Verilerin SPSS.22 programında istatistiksel olarak analizini yapabilmek için öncelikle dağılımların normalliğine bakılmıştır. Normallik testi sonuçlarına göre mültecilik durumlarına bağlı analizler genellikle iki ya da daha çok bağımsız grup arasında fark olup olmadığını tespit etmek için kullanılan Ki-kare (Chi-square) testi kullanılarak yapılmıştır. Nicel iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını Ki-kare testi ile araştırılabilir (74).

3.4.1. Veri Toplama Araçları

Çalışma kapsamında verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen Çocuk Bilgi Formu (Ek3), uzman görüşleri esas alınarak oluşturulan Aile Çiz Testi Değerlendirme Ölçeği (Ek4) ve yine uzman görüşleri esas alınarak oluşturulan Serbest Resim Değerlendirme Ölçeği (Ek5) kullanılmıştır.

Çocuk Bilgi Formu

Araştırma örneklemini oluşturan çocuklarla ilgili bilgileri derlemek amacıyla oluşturulan Çocuk Bilgi Formunda, çocukların mültecilik durumu, yaşı, cinsiyeti, anne ve baba eğitim düzeyi, bakımıyla ilgilenen kişi, Türkiye’de ikamet ettiği süre gibi demografik bilgiler içeren sorular yer almaktadır.

Aile Çiz Testi Değerlendirme Formu

Aile çiz testi Maurice Porot tarafından geliştirilmiştir. Psikanalitik verilere dayanan bu test çocuk ve aile arasındaki ilişki dinamiklerini yansıtan projektif bir değerlendirme aracıdır. Test materyallerini kalem, kağıt, silgi, boya kalemleri oluşturmaktadır. Çocuklara rahat çalışabilecekleri bir ortam sağlanarak vakit sınırlaması bulunmamaktadır. Değerlendirme boyunca çocuk testör tarafından gözlenir. Aile bireylerinin çiziliş biçimleri, dizilimleri, çizim sırasındaki mırıldanmalar not edilir. Resim bitiminde çocuğa resimdeki kişilerle ilgili sorular sorulur. Diğer projektif tekniklerde de olduğu gibi aile çiz testinde de değerlendiren kişinin objektif bir bakış açısına sahip olması gerekmektedir (75). Uzman görüşleri esas alınarak oluşturulan Aile Çiz Testi Değerlendirme Formu, 11 sorudan oluşmaktadır. Çizilen kişilerin dizim şekli, Çocuğun kendisine yakın çizdiği kişi, Çocuğun kendisine uzak çizdiği kişi, çocuğun çizdiği ilk ve son kişi, çizim sırasında mırıldanma olup olmadığı, çizilen kişilerin büyüklüklerinin anormalliği, normalden farklı çizilen kişi, Çizilmeyen kişi, çocuğun özenle çizdiği kişi ve resimde kullanılan belirgin rengin ne olduğunu içeren sorular bulunmaktadır.

Aile resminde çizilen kişilerin yeri: Çocuğun aile resimlerinde çizdiği bireyler bir ya da iki yatay dizi içinde sıralanabilir. Ön ya da ilk sırada çizilen bireyler çocuk tarafından daha fazla önemsenen kişilerdir. İkinci derecede önem taşıyan kişiler çocuk tarafından ikinci sırada çizilir. Bireyler çocuk tarafından önem sırasına göre soldan sağa doğru kağıda dizilir. Sol tarafta çizilen kişiler çocuğun çoğunlukla daha fazla değer verdiği, sağ tarafta çizilen kişiler ise daha az değer verdiği kişilerdir. Çocuklar sayfaya dizilimi karışık şekilde yapabilirler. Nadir olarak gözlenen bu durumda resimlerin yapılış sırasını belirlemek önem taşımaktadır. Çocuğun kağıda kendisini çizdiği yer de anlam taşımaktadır. Çocuğun kendisini yakın ya da uzak çizdiği kişi de önem taşımaktadır (17).

Çocuk ve aile bireyleri arasındaki ilişkinin resme yansıtılması: Çocuk aile içinde etkileşimde bulunduğu kişileri farklı şekillerde yansıtır. Çocuk olumlu etkileşimde bulunduğu bireyi, büyük, gösterişli, renkli ya da özenli çizebilir. Daha az ya da olumsuz etkileşimde bulunduğu bireyi ise küçük ya da özensiz çizebilir. Çocuğun etkileşimde bulunma düzeyine göre bireyi çizmeyi tercih etmeyebilir (17).

Serbest Resim Çiz Testi Değerlendirme Formu

Uzman görüşü esas alınarak oluşturulan Serbest Resim Çiz Testi Değerlendirme formu 5 kategori ve 22 sorudan oluşmaktadır. Serbest Resim Değerlendirme Formu

aşamalı şekilde oluşturulmuştur. Öncelikle araştırmacı tarafından serbest resim çiziminde çocukların gelişim düzeyine ve resim aşamalarına göre 35 soru belirlenmiştir. Belirlenen 35 soru toplamda 5 kategoriye ayrılmıştır. Kategorilerin belirlenmesi aşamasında resim aşamaları ve serbest resimlerde çocukların kullandıkları temalar, çocuk resimlerinin çizim ve renk özellikleri dikkate alınmıştır. 5 kategoriden oluşan 35 soruluk ilk form bu alanda çalışan 5 uzmana gönderilmiştir. Uzmanlardan gelen düzeltmeler sonucunda bu kategorilerden birbirlerine yakın olan sorular elenerek toplamda 22 soru oluşturulmuştur. Kategoriler resmin renk özellikleri, resmin çizim özellikleri, resmin kağıtta bulunduğu konum özellikleri, resimde tercih edilen figür özellikleri ve resimde tercih edilen tema özellikleri açısından birbirlerinden ayrılmaktadır. Formda bulunan sorular Evet, Hayır, Kısmen seçenekleriyle cevaplandırılacak şekilde oluşturulmuştur.

4. BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Tablo 4.1. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Cinsiyet ve Yaşa Göre Dağılımları

Cinsiyet ve Yaş	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	29	48.3	31	51.7
Kadın	31	51.7	29	48.3
6 Yaş	15	25	15	25
7 Yaş	15	25	15	25
8 Yaş	15	25	15	25
9 Yaş	15	25	15	25

Araştırmaya katılan mülteci çocukların 29'u (%48.3) erkek, 31'i (%51.7) kız; mülteci olmayan çocukların 31'i (%51.7) erkek, 29'u (%48.3) kız katılımcıdır. Araştırmaya katılan mülteci çocukların 15'i (%25) 6 yaş, 15'i (%25) 7 yaş, 15'i (%25) 8 yaş, 15'i (%25) 9 yaş; mülteci olmayan çocukların 15'i (%25) 6 yaş, 15'i (%25) 7 yaş, 15'i (%25) 8 yaş, 15'i (%25) 9 yaş katılımcıdır.

Tablo 4.2. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Kardeş Sayılarına ve Doğum Sıralarına Göre Dağılımları

Kardeş Sayısı ve Doğum Sırası	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Tek Çocuk	4	6.7	3	5
2-3 Kardeş	21	35	32	53.3
4 Kardeş ve Daha Fazla	35	58.3	25	41.7
İlk Çocuk	16	26.7	17	28.3
Ortanca veya Ortancalardan Biri	34	56.7	33	55
Son Çocuk	10	16.7	10	16.7

Araştırmaya katılan mülteci çocukların 4'ü (%6.7) tek çocuk, 21'i (%35) 2-3 kardeşe sahip, 35'i (%58.3) 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahiptir. Mülteci olmayan çocukların 3'ü (%5) tek çocuk, 32'si (%53.3) 2-3 kardeşe sahip, 25'i (41.7) 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahiptir. Araştırmaya katılan mülteci çocuklardan 16'sı (%26.7) ilk çocuk, 34'ü (%56.7) ortanca çocuk ya da ortancalardan biri, 10'u (%16.7) son çocuktur. Mülteci olmayan çocukların 17'si (%28.3) ilk çocuk, 33'ü (%55) ortanca çocuk ya da ortancalardan biri, 10'u (%16.7) son çocuktur. Toplam katılımcı çocuklar doğum sıralarına göre; %27.5'i ilk çocuk, %55.8'i ortanca çocuk ya da ortancalardan biri, %16.7'si son çocuktur.

Tablo 4.3. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Bakımlarıyla İlgilenen Kişiye Göre Dağılımları

Bakımlarıyla İlgilenen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Anne	59	98.3	57	95
Baba	0	0	1	1.7
Dede/Büyükanne	1	1.7	2	3.3

Araştırmaya katılan mülteci çocukların 59'unun (%98.3) bakımıyla annesi, 1'inin bakımıyla (%1.7) dede ya da büyükannesi ilgilenmektedir. Mülteci olmayan çocukların 57'sinin (%95) bakımıyla annesi, 1'inin (% 1.7) bakımıyla babası, 2'sinin (%3.3) bakımıyla dedesi ya da büyükannesi ilgilenmektedir.

Tablo 4.4. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Anne ve Baba Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımları

Anne ve Baba Öğrenim Düzeyi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Anne Okur Yazar Değil	3	5	5	8.3
Anne İlkokul Mezunu	17	28.3	18	30
Anne Ortaokul Mezunu	17	28.3	24	40
Anne Lise Mezunu	20	33.3	13	21.7
Anne Üniversite Mezunu	3	5	0	0
Baba Okur Yazar Değil	0	0	0	0
Baba İlkokul Mezunu	5	8.3	7	11.7
Baba Ortaokul Mezunu	20	33.3	14	23.3
Baba Lise Mezunu	26	43.3	34	56.7
Baba Üniversite Mezunu	9	15	5	8.3

Araştırmaya katılan mülteci çocukların 3'ünün (%5) annesi okur yazar değil, 17'sinin (%28.3) ilkokul mezunu, 17'sinin (%28.3) ortaokul mezunu, 20'sinin (%33.3) lise mezunu, 3'ünün (%5) üniversite mezunudur. Mülteci olmayan çocukların 5'inin (%8.3) annesi okur yazar değil, 18'inin (%30) ilkokul mezunu, 24'ünün (%40) ortaokul mezunu, 13'ünün (%21.7) lise mezunudur. Araştırmaya katılan mülteci çocukların 5'inin (%8.3) babası ilkokul mezunu, 20'sinin (%33.3) ortaokul mezunu, 26'sının (%43.3) lise mezunu, 9'unun (%15) üniversite mezunudur. Mülteci olmayan çocukların 7'sinin (%11.7) babası ilkokul mezunu, 14'ünün (%23.3) ortaokul mezunu, 34'ünün (%56.7) lise mezunu, 5'i (%8.3) üniversite mezunudur.

Tablo 4.5. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Ülkede Buldukları Süreye Göre Dağılımları

Ülkede Buldukları Süre	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Doğduğundan Beri	60	100	60	100
Son 1 Yıldır	0	0	0	0
1-3 Yıl	0	0	0	0
3-5 Yıl	0	0	0	0
5 Yıldan Fazla	0	0	0	0

Araştırmaya katılan mülteci çocukların ve mülteci olmayan çocukların tümü doğduklarından beri şu an yaşadıkları ülkede yaşamaktadırlar.

Tablo 4.6. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Sağlık Durumlarına Göre Dağılımları

Aile Sağlık Durumları	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)	
	Sayı	%	Sayı	%
Hepsi hayatta	58	96.7	57	95
Aile bireylerinden biri hayatta değil	2	3.3	2	3.3
Aile bireylerinden birden fazla kişi hayatta değil	0	0	1	1

Araştırmaya katılan mülteci çocukların 58'inin (%96.7) aile bireylerinden hepsi hayatta olduğu, 2'sinin (%3.3) aile bireylerinden birinin hayatta olmadığı görülmektedir. Mülteci olmayan çocukların 57'sinin (%95) aile bireylerinden hepsinin hayatta olduğu, 2'sinin (%3.3) aile bireylerinden birinin hayatta olmadığı, 1'inin (%1.7) aile bireylerinden birden fazla kişinin hayatta olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.7. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Kişilerin Dizilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Kişilerin Dizimi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Tek Sıra	54	90	53	88.3	$\chi^2=0.086$ P>0.05
Diğer	6	10	7	11.7	

Tablo 4.7 incelendiğinde, resmin diziliminde iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Mülteci çocukların % 90 (54)'ü aile resimlerinde figür çizimlerini tek sıra halinde yaptıkları, mülteci olmayan çocukların % 88 (53)'ü ise aile resimlerinde figür çizimlerini tek sıra halinde yaptıkları görülmektedir.

Tablo 4.8. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Yakın Çizilen Kişiyeye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Yakın Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Anne	10	16.7	10	16.7	x ² =8.576 P<0.05
Baba	5	8.3	12	20	
Kardeş	31	51.7	34	56.7	
Diğer	14	23.3	4	6.7	

Tablo 4.8 incelendiğinde; aile resimlerinde çocuğun kendisine yakın çizdiği kişiye göre iki grup arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların ve mülteci olmayan çocukların 10'unun anne figürünü çocuk figürüne yakın çizdiği görülmektedir. Anne figürünü yakın çizme durumunun mülteci ve mülteci olmayan çocuklarda aynı olduğu görülürken; baba figürünü yakın çizme durumunun mültecilerde %5, mülteci olmayanlarda %20 olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların 5'i baba figürünü çocuk figürüneyakın çizdiği; mülteci olmayan çocukların 12'sinin baba figürünü çocuk figürüne yakın çizdiği görülmektedir. Kardeş figürünü yakın çizen mülteci çocuk sayısının 31 olduğu; mülteci olmayan çocuk sayısının 34 olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların kendilerine yakın figür olarak kardeş figürünü çizme oranı %51.7 iken mülteci olmayan çocuklarda bu oran %56.7 olarak bulunmuştur. Anne, baba ya da kardeş figürü dışında bir figürü yakın olarak çizme durumunun mülteci çocuklarda %23.3 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %6.7 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.9. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Uzak Çizilen Kişiyeye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Uzak Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Anne	13	21.7	20	33.3	
Baba	21	35	26	43.3	
Kardeş	11	18.3	6	10	$\chi^2=10.843$ $P<0.05$
Diğer	1	1.7	4	6.7	
Yok	14	23.3	4	6.7	

Tablo 4.9 incelendiğinde; aile resminde çocuğun kendisine uzak çizdiği figür özelliğinde gruplarda istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Anne figürünü uzak çizme durumunun mülteci çocuklarda %21.7; mülteci olmayan çocuklarda %33.3 olduğu görülmektedir. Baba figürünü uzak çizme durumunun mülteci çocuklarda %35; mülteci olmayan çocuklarda %43.3 olduğu görülmektedir. Çocukların kendilerine uzak olarak çizdiği figürün kardeş olması durumunda mülteci çocuklarda oran %18.3 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %17 olduğu görülmektedir. Resimde uzak çizilmeyen figür durumunun mülteci çocuklarda %23.3; mülteci olmayan çocuklarda %6.7 olduğu görülmektedir. Resimde uzak çizilen figürün anne, baba ya da kardeş dışında bir figür olduğu durumunun mülteci çocuklarda %1.7; mülteci olmayan çocuklarda ise %6.7 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.10. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin İlk Çizilen Kişiyeye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde İlk Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Anne	22	36.7	25	41.7	x ² =10.889 P<0.05
Baba	16	26.7	26	43.3	
Kardeş	9	15	7	11.7	
Kendisi	13	21.7	2	3.3	

Aile resminde çizilen ilk kişiye göre gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Mülteci çocuklarda anne figürünün ilk çizilmesi durumunda oranın %36.7 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %41.7 olduğu görülmektedir. Baba figürünün ilk çizilmesi oranının mülteci çocuklarda %26.7; mülteci olmayan çocuklarda %43.3 olduğu görülmektedir. Kardeş figürünün ilk önce çizilmesi oranının mülteci çocuklarda %15; mülteci olmayan çocuklarda %11.7 olduğu görülmektedir. İlk figür olarak kendisini çizme durumunun mülteci çocuklarda %21.7 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %3.3 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.11. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Son Çizilen Kişiyeye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Son Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Anne	8	13.3	3	5	x ² =10.414 P<0.05
Baba	18	30	8	13.3	
Kardeş	22	36.7	25	41.7	
Kendisi	10	16.7	21	35	
Diğer	2	3.3	3	5	

Aile resminde son çizilen figür özelliğinde gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Son çizilen figürün anne olması durumunun mülteci çocuklarda %13.3; mülteci olmayan çocuklarda %5 olduğu görülmektedir. Son çizilen figürün baba figürü olması durumunun mülteci çocuklarda %30; mülteci olmayan çocuklarda %13.3 olduğu görülmektedir. Son çizilen figürün kardeş figürü olması durumunda mülteci çocuklarda oranının %36.7; mülteci olmayan çocuklarda %41.7 olduğu görülmektedir. Son çizilen figürün çocuğun kendisi olması durumunun mülteci çocuklarda %16.7 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %35 olduğu görülmektedir. Son çizilen figürün anne, baba, kardeş ve kendisi dışında bir figür olduğu durumunun mülteci çocuklarda %3.3; mülteci olmayan çocuklarda %5 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.12. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizimde Mırıldanma Davranışına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Mırıldanma Davranışı	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Var	9	15	8	13.3	$x^2=0.069$ P>0.05
Yok	51	75	52	86.7	

Aile resminde çizim sırasında mırıldanma davranışı özelliğinde gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların %85'inde çizim sırasında mırıldanma davranışı gözlenmemiştir. Mülteci olmayan çocukların ise %86.7'sinde mırıldanma davranışı gözlenmemiştir.

Tablo 4.13. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizilen Kişilerin Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Çizilen Kişilerin Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Bireyler Normal	44	73.3	53	88.3	$x^2=4.357$ P<0.05
Anne Anormal	10	16.7	4	6.7	
Diğer	6	10	3	5	

Aile resminde anne figürünün anormal çizilme özelliğinde bireyler arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların bireyleri normal çizme oranının %73.3 olduğu; mülteci olmayan çocukların bireyleri normal çizme oranının %83.3 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocuklarda annenin anormal çizilme oranı %16.7 iken, mülteci olmayan çocuklarda bu oran %6.7 olarak bulunmuştur. Anne figür dışında bir figürün anormal çizilme oranı, mülteci çocuklarda %10 iken, mülteci olmayan çocuklarda %5'tir.

Tablo 4.14. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Anormal Çizilen Kişiye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Anormal Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Bireyler Normal	52	86.7	55	91.7	x ² =1.481 P>0.05
Bireyler Anormal	8	13.3	5	8.3	

Aile resminde çizilen bireylerin anormal olması özelliğinde gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların resimlerinde bireylerin normal çizilme oranı %86.2 iken, mülteci olmayan çocukların resimlerinde bu oran %91.7 olarak bulunmuştur.

Tablo 4.15. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Çizilmeyen Kişiye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Çizilmeyen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Bireyler Tam	40	66.7	48	80	x ² =4.053 P>0.05
Kendisi Eksik	11	18.3	4	6.7	
Diğer	9	15	8	13.3	

Aile resminde çizilmeyen kişi özelliğine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Resimde bireyleri tam çizme oranı mülteci çocuklarda %66.7 iken, mülteci olmayan çocuklarda %80 olarak bulunmuştur. Mülteci çocukların aile resminde kendilerini eksik çizme oranı %18.3; mülteci olmayanların kendilerini eksik çizme oranı ise %6.7'dir. Başka bir figürün eksik çizilmesi oranı mülteci çocuklarda %15, mülteci olmayan çocuklarda ise %13.3 olarak bulunmuştur.

Tablo 4.16. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resminin Özenle Çizilen Kişiye Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Özenle Çizilen Kişi	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Bireyler Aynı	26	43.3	39	65	x ² =9.266 P<0.05
Anne Özenli	20	33.3	8	13.3	
Diğer	14	23.4	13	21.7	

Aile resimlerinde kişilerin özenle çizilmiş olması özelliğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların tüm bireyleri aynı çizme oranının %43.3; mülteci olmayan çocukların tüm bireyleri aynı çizme oranı %65 olarak bulunmuştur. Anneyi özenli çizme oranının mülteci çocuklarda %33.3 iken, mülteci olmayan çocuklarda %13.3 olduğu görülmektedir. Anne dışında bir bireyin özenli çizilme oranı ise mülteci çocuklarda %23.4, mülteci olmayan çocuklarda %21.7'dir.

Tablo 4.17. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Aile Resmindeki Belirgin Renge Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Resminde Belirgin Renk	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Karışık Renk	37	61.7	35	58.3	x ² =4.222 P>0.05
Siyah	8	13.3	16	26.7	
Diğer	15	25	9	15	

Aile resimlerinde tercih edilen renk özelliğine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Mülteci çocukların resimlerinde karışık renkler tercih etme oranının %61.7, mülteci olmayan çocukların karışık renk tercih etme oranının ise %58.3 olduğu görülmektedir. Resimlerde siyah rengin tercih edilme oranı mülteci çocuklarda %13.3, mülteci olmayan çocuklarda ise %26.7'dir. Resimlerde farklı bir renk tercih edilme oranı mülteci çocuklarda %25 olduğu, mülteci olmayan çocuklarda ise %15 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.18. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin İnsan Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

İnsan Figürü Çizme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	48	80	43	71.7	x ² =4.222 P>0.05
Hayır	12	20	17	28.3	
Bazen	0	0	0	0	

Tablo 4.19. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Ağaç-Bitki Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Ağaç-Bitki Figürü Çizme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	35	58.3	35	58.3	x ² =0 P>0.05
Hayır	25	41.7	25	41.7	
Bazen	0	0	0	0	

Tablo 4.20. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Hayvan Figürü Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Hayvan Figürü Çizme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	16	26.7	17	28.3	x ² =0.042 P>0.05
Hayır	44	73.3	43	71.7	
Bazen	0	0	0	0	

Tablo 4.21. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Kendi Cinsiyetinden Bir Figür Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Kendi Cinsiyetinden Bir Figürü Çizme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	47	78.3	41	68.3	x ² =1.534 P>0.05
Hayır	13	21.7	19	31.7	
Bazen	0	0	0	0	

Serbest resimlerde figür özelliklerin göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Resimde insan figürünü tercih etme oranının mülteci çocuklarda %80, mülteci olmayan çocuklarda %71.7 olduğu; ağaç ve bitki figürünü tercih etme oranının mülteci çocuklarda %58.3 olduğu, mülteci olmayan çocuklarda %58.3 olduğu; hayvan figürünü tercih etme oranının mülteci çocuklarda %26.7 olduğu, mülteci olmayan çocuklarda %28.3 olduğu; kendi cinsiyetinden bir figür tercih etme oranının mülteci çocuklarda %78.3, mülteci olmayan çocuklarda %68.3 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.22. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnenin Tanınabilir Olma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesnenin Tanınabilir Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	41	68.3	36	60	x ² =1.515 P>0.05
Hayır	11	18.3	11	18.3	
Bazen	8	13.3	13	21.7	

Tablo 4.23. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Geometrik Şekil Yansıtma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesnenin Geometrik Şekil Yansıtma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	18	30	17	28.3	x ² =0.40 P>0.05
Hayır	42	70	43	41.7	

Tablo 4.24. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Ayrıntılı Çizilme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Ayrıntılı Çizilme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	26	43.3	22	36.7	x ² =1.955 P>0.05
Hayır	27	45	34	56.7	
Bazen	7	11.7	4	6.7	

Tablo 4.25. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Kalemin Bastırılma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Kalemin Bastırılma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	11	18.3	13	21.7	x ² =0.208 P>0.05
Hayır	49	81.7	47	78.3	
Bazen	0	0	0	0	

Serbest resmin çizim özelliklerine göre gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Nesnenin tanınabilir olması özelliğinde mülteci çocukların %68.3 oranında tanınabilir nesne çizdikleri, mülteci olmayan çocukların %60 oranında tanınabilir nesne çizdikleri görülmektedir. Nesnenin geometrik şekil yansıtması özelliğinde mülteci çocuklarda yansıtma oranı %30; mülteci olmayan çocuklarda %28.3 olarak bulunmuştur. Çizilen nesnelerin ayrıntılı olması durumunda mülteci çocuklarda evet oranının %43.3, mülteci olmayan çocuklarda evet oranının %36.7 olduğu görülmektedir. Resimde kalem bastırılması oranının mülteci çocuklarda %18.3 olduğu, mülteci olmayan çocuklarda %21.7 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.26. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Dekoratif Süslemeler Çizme Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Dekoratif Süslemeler Çizme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	24	40	25	41.7	x ² =0.34 P>0.05
Hayır	36	60	35	58.3	

Tablo 4.27. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnenin Gerçek Rengini Yansıtma Özelliklerine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesnenin Gerçek Rengini Yansıtma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	34	56.7	42	70	
Hayır	13	21.7	8	13.3	$\chi^2=2.424$ $P>0.05$
Bazen	13	21.7	10	16.7	

Tablo 4.28. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Renklendirme Yapılmamış Olma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Renklendirme Yapılmamış Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	6	10	4	6.7	
Hayır	46	76.7	50	83.3	$\chi^2=0.852$ $P>0.05$
Bazen	8	13.3	6	10	

Tablo 4.29. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Sıcak Renkler Tercih Edilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Sıcak Renkler Tercih Edilme Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	28	46.7	36	60	$\chi^2=2.424$ $P>0.05$
Hayır	32	53.3	24	40	

Resmin renk özelliklerine göre gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dekoratif süslemelerin kullanılması özelliğinde mülteci çocukların %40 oranında süslemeler kullandıkları, mülteci olmayan çocukların %41.7 oranında

süslemeler kullandıkları görülmektedir. Nesnenin gerçek rengini yansıtması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde çizdikleri nesnelerin %56.7 oranında gerçek renk yansıttığı, mülteci olmayan çocukların resimlerinde çizdikleri nesnelerin %70 oranında gerçek renk yansıttığı görülmektedir. Resimde renklendirilme yapılmaması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde %10 oranında renklendirilme olmadığı, mülteci olmayan çocukların resimlerinde %6.7 oranında renklendirilme olmadığı görülmektedir. Resmin sıcak renkleri yansıttığı özelliğinde mülteci çocukların resimlerinin %46.7 oranında, mülteci olmayan çocukların resimlerinin %60 oranında sıcak renkleri yansıttığı görülmektedir.

Tablo 4.30. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnelerin Rastgele Yerleştirilmesine Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesnelerin Rastgele Yerleştirilmesi Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	11	18.3	13	21.7	$\chi^2=0.208$ P>0.05
Hayır	49	81.7	47	78.3	

Tablo 4.31. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesnelerin Birbirleriyle İlişkisi Olma Durumuna Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesnelerin Birbirleriyle İlişkisi Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	47	78.3	45	75	$\chi^2=0.186$ P>0.05
Hayır	13	21.7	15	25	

Tablo 4.32. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Nesne Boyutlarının Orantısız Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Nesne Boyutlarının Orantısız Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	19	31.7	19	31.7	$\chi^2=0$
Hayır	41	68.3	41	68.3	$P>0.05$

Tablo 4.33. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Resim Üzerinde Yazılar Bulunmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Resim Üzerinde Yazılar Bulunma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	27	45	32	53.3	$\chi^2=0.834$
Hayır	33	55	28	46.7	$P>0.05$

Tablo 4.34. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Resmin Silinip Yeniden Yapılmış Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Resmin Silinip Yeniden Yapılmış Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	19	31.7	28	46.7	$\chi^2=2.833$
Hayır	41	68.3	32	53.3	$P>0.05$

Serbest resimlerin konum özelliklerine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Çizilen nesnelerin kağıda rastgele yerleştirilmesi özelliğinde mülteci çocukların %18.3 oranında nesnelere kağıda rastgele yerleştirdikleri, mülteci olmayan çocukların ise %21.7 oranında rastgele yerleştirdikleri görülmektedir. Çizilen nesneler arasında ilişki olması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde nesnelerin ilişkili olması oranının %78.3, mülteci olmayan çocukların resimlerinde nesnelerin ilişkili olması oranının %75 olduğu görülmektedir. Nesne boyutlarının orantısız olması özelliğinde mülteci çocukların ve mülteci olmayan

çocukların resimlerinde çizdikleri nesnelere boyutlarının orantısız olması oranının %31.7 olduğu görülmektedir. Resim üzerinde yazılar olması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde yazılar kullanma oranının %45, mülteci olmayan çocukların resimlerinde yazılar kullanma oranının %53.3 olduğu görülmektedir. Resmin silinip yeniden yapılmış olması özelliğinde mülteci çocukların resimlerini silip yeniden yapmaları oranının %31.7 olduğu, mülteci olmayan çocukların resimlerini silip yeniden yapmaları oranının %46.7 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.35. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Aile Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Aile Temalı Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	26	43.3	22	36.7	$x^2=0.556$ P>0.05
Hayır	34	56.7	38	63.3	

Tablo 4.36. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Okul Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Okul Temalı Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	13	21.7	8	13.3	$x^2=1.443$ P>0.05
Hayır	47	78.3	52	86.7	
Bazen	0	0	0	0	

Tablo 4.37. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Meslek Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Meslek Temalı Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	24	40	15	25	$x^2=3.077$ P>0.05
Hayır	36	60	45	75	

Tablo 4.38. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Doğa Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Doğa Temalı Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	40	66.7	39	65	$\chi^2=0.037$
Hayır	20	33.3	21	35	$P>0.05$

Tablo 4.39. Mülteci ve Mülteci Olmayan Çocukların Serbest Resim Çiz Testinin Oyun Temalı Olmasına Göre Dağılımlarının Ki-Kare Testi Sonuçları

Oyun Temalı Olma Durumu	Mülteci (n=60)		Mülteci Olmayan (n=60)		Test P değeri
	Sayı	%	Sayı	%	
Evet	25	41.7	23	38.3	$\chi^2=0.139$
Hayır	35	58.3	37	61.7	$P>0.05$

Serbest resimde tercih edilen temaya göre gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Aile temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %43.3, mülteci olmayan çocuklarda %36.7 olduğu görülmektedir. Okul temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %21.7 olduğu, mülteci olmayan %13.3 olduğu görülmektedir. Meslek temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %40 olduğu, mülteci olmayan %25 olduğu görülmektedir. Doğa temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %66.7 olduğu, mülteci olmayan %65 olduğu görülmektedir. Oyun temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %41.7 olduğu, mülteci olmayan %38.3 olduğu görülmektedir.

5. TARTIŞMA

Araştırma kapsamında mülteci ve mülteci olmayan 120 çocuğun aile resimleri ve serbest konulu resimleri incelenmiş ve gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olup olmadığına bakılmıştır.

Tablo 4.1 incelendiğinde; mülteci çocukların %48.3'ü erkek, %51.7'si kız; mülteci olmayan çocukların %51.7'si erkek, %48.3'ü kız olup, %25'i 6 yaşında, %25'i 7 yaşında, %25'i 8 yaşında ve %25'i 9 yaşındadır. Tablo 4.2 incelendiğinde; mülteci çocukların %6.7'sinin tek çocuk, %35'inin 2-3 kardeşe sahip, %58.3'ünün 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olduğu; mülteci olmayan çocukların %5'inin tek çocuk, %53.3'ünün 2-3 kardeşe sahip, 41.7'sinin 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Yine Tablo 4.2'ye göre mülteci çocukların %26.7'si ilk çocuk, %56.7'si ortanca çocuk ya da ortancalardan biri, %16.7'si son çocuk olduğu; mülteci olmayan çocukların ise %28.3'ünün ilk çocuk, %55'inin ortanca çocuk ya da ortancalardan biri, %16.7'sinin son çocuk olduğu görülmektedir. Tablo 4.3'e göre, araştırmaya katılan mülteci çocukların %98.3'ünün bakımıyla annesi %1.7'sinin bakımıyla dede ya da büyükannesi ilgilenmektedir. Mülteci olmayan çocukların %95'inin bakımıyla annesi, %1.7'sinin bakımıyla babası, %3.3'ünün bakımıyla dedesi ya da büyükannesi ilgilenmektedir. Tablo 4.4 incelendiğinde araştırmaya katılan mülteci çocukların %5'inin annesinin okur yazar olmadığı, %28.3'ünün annesi ilkökul mezunu, %28.3'ünün annesi ortaokul mezunu, %33.3'ünün annesi lise mezunu, %5'inin annesi üniversite mezunu olduğu; mülteci olmayan çocukların %8.3'ünün annesi okur yazar olmadığı, %30'unun annesi ilkökul mezunu, %40'ının annesi ortaokul mezunu, %21.7'sinin annesi lise mezunu olduğu görülmektedir. Tablo 4'e göre; çocukların babalarının öğrenim düzeyi incelendiğinde; mülteci çocukların %8.3'ünün babasının ilkökul mezunu, %33.3'ünün ortaokul mezunu, %43.3'ünün lise mezunu, %15'inin babasının üniversite mezunu olduğu; mülteci olmayan çocukların %11.7'sinin babasının ilkökul mezunu, %23.3'ünün ortaokul mezunu, %56.7'sinin lise mezunu, %8.3'ünün babasının üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Tablo 4.5 incelendiğinde araştırmaya katılan mülteci çocukların ve mülteci olmayan çocukların %100'ü doğduklarından beri şu an yaşadıkları ülkede yaşadıkları görülmektedir. Tablo 4.6'ya göre ise araştırmaya katılan mülteci çocukların %96.7'sinin aile bireylerinden hepsinin hayatta olduğu, %3.3'ünün aile bireylerinden

birinin hayatta olmadığı görülmektedir. Tablo 4.6’da mülteci olmayan çocukların aile bireylerinin sağlık durumları incelendiğinde; çocukların %95’inin aile bireylerinden hepsinin hayatta olduğu, %3.3’ünün aile bireylerinden birinin hayatta olmadığı, %1.7’sinin aile bireylerinden birden fazla kişinin hayatta olmadığı görülmektedir.

Tablo 4.18, 4.19, 4.20, 4.21, 4.22, 4.23, 4.24, 4.25, 4.26, 4.27, 4.28, 4.29, 4.30, 4.31, 4.32, 4.33, 4.34, 4.35, 4.36, 4.37, 4.38 ve 4.39 incelendiğinde; çocukların çizdikleri serbest resimlerin figür, çizim, renk, konu ve kağıttaki konum özellikleri açısından gruplar arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.18, 4.19, 4.20 ve 4.21 incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, resimde insan figürünü tercih etme oranı mülteci çocuklarda %80, mülteci olmayan çocuklarda %71.7; ağaç ve bitki figürünü tercih etme oranı mülteci çocuklarda %58.3, mülteci olmayan çocuklarda %58.3; hayvan figürünü tercih etme oranı mülteci çocuklarda %26.7, mülteci olmayan çocuklarda %28.3; kendi cinsiyetinden bir figür tercih etme oranı mülteci çocuklarda %78.3, mülteci olmayan çocuklarda %68.3’tür. Mülteci ve mülteci olmayan çocukların en yüksek oranda tercih ettikleri figürlerin insan figürü ve kendi cinsiyetinden bir figür olduğu görülmektedir. Araştırmaya dahil edilen çocuklar şematik dönem ve gerçekçilik dönem çizgisel gelişim evresine uygun yaş düzeyinde olduğu değerlendirilmektedir. Perspektif algısının gerçekçilik dönemde net olarak oturmaya başladığı ve cinsiyet arası farklılıkların resimlere kısmen yansıtıldığı gözlenebilir. Çocukların kendi cinsiyetlerinden bir figür tercih etmiş olmaları literatür tarafından desteklenmektedir. Muhina’ya göre 8 yaş civarında çizilen insan figürü gerçeğe uygun hale gelmektedir (49). Serbest resimlerde ayrıntı özellikleri ve insan figürü tercih etme özellikleri mülteci ve mülteci olmayan çocuklarda benzer oranda bulunmuştur. Çocuk resimleri ile ilgili yapılan çalışmalarda dikkati çeken unsurlardan biri cinsiyet unsurlarıdır. Çocukların resimlerine küçük ayrıntılar koyarak cinsiyetlerine dair ipuçları verdikleri belirtilmektedir (36).

Tablo 4.22, 4.23, 4.24 ve 4.25 incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Bulgular incelendiğinde; nesnenin tanınabilir olması özelliğinde mülteci çocukların %68.3, mülteci olmayan çocukların %60 oranında tanınabilir nesne çizdikleri; nesnenin geometrik şekil yansıtması özelliğinde mülteci çocukların %30; mülteci olmayan çocukların %28.3 oranında geometrik şekil yansıtan

resimler çizdikleri; çizilen nesnelerin ayrıntılı olması özelliğinde mülteci çocukların %43.3, mülteci olmayan çocukların %36.7 oranında ayrıntılı çizim yaptıkları; resimde kalem bastırılması özelliğinde mülteci çocuklarda %18.3, mülteci olmayan çocuklarda %21.7 oranında kalemin bastırılarak çizildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk çizimlerinin gelişimsel bir sıra izlediği çocuk resimleriyle ilgili yapılan çalışmaların genel bir sonucudur (37). Yaş ve gelişim düzeyleri aynı olan iki grupta da çizim özellikleri yakın oranlarda bulunmuştur. Muhina'ya göre 8 yaş civarı çocuk resimlerinde geometrik şekillere rastlandığı gözlenmektedir. Ayrıca Şematik dönem çocuğunun ayrıntılı çizimler yapabildiği ve kendilerini ifade eden resimler ortaya koydukları bilinmektedir (49). Araştırmaya dahil edilen çocukların serbest resimlerinin çizim özellikleri literatür tarafından desteklenecek sonuçlar göstermektedir.

Tablo 4.26, 4.27, 4.28 ve 4.29 incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Dekoratif süslemelerin kullanılması özelliğinde mülteci çocukların %40, mülteci olmayan çocukların %41.7 oranında süslemeler kullandıkları; nesnenin gerçek rengini yansıtması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde çizdikleri nesnelerin %56.7, mülteci olmayan çocukların resimlerinde çizdikleri nesnelerin %70 oranında gerçek renk yansıttığı; resimde renklendirilme yapılmaması özelliğinde mülteci çocukların resimlerinde %10, mülteci olmayan çocukların resimlerinde %6.7 oranında renklendirilme olmadığı; resmin sıcak renkleri yansıttığı özelliğinde ise mülteci çocukların resimlerinin %46.7 oranında, mülteci olmayan çocukların resimlerinin %60 oranında sıcak renkleri yansıttığı görülmektedir. Şirin ve Güvenç'in 'İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması' isimli çalışmalarının sonucunda çocukların iç dünyalarında, renklerin önemli bir yerinin olduğunu; çevre, okul, aile ve kültürel faktörlerin çocuğun renk tercihini etkilediği fikrinin doğruluğunu bulmuşlardır. Miyandoab (2008), 'Zihinsel Engelli Kardeşi Olan ve Zihinsel Engelli Kardeşi Olmayan 7-13 Yaş Grubu Çocukların Aile Resim Çizimlerinin Karşılaştırılması ve Analizi' araştırmasının sonucunda zihinsel engelli kardeşi olan ve olmayan çocukların resimlerinde tercih ettikleri renklerin birbirlerine yakın olduğu, ancak yaş ve gelişim düzeyine göre sıcak renk tercihlerinde farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmıştır (71).

Tablo 4.30, 4.31, 4.32, 4.33 ve 4.34 incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Yavuzer'e göre 8 yaş civarındaki çocukların resimlerinde nesnelerin birbirleriyle ilişkisi olduğu

gözlenmektedir (42). Serbest resim değerlendirme sonuçlarını incelediğimizde çocukların nesnelere birbirleriyle ilişkili çizme ve ayrıntılı çizim özelliklerinde birbirlerine benzer ve yaş düzeylerine uygun sonuçlar verdiği görülmektedir. Mülteci ve mülteci olmayan çocukların resimlerinde doğa temasını tercih etmeleri oranının yakın olduğu görülmektedir. Muhina'ya göre 8 yaş civarı çocuk resimlerinde doğa temalı resimler yapılmaya başlandığı gözlenmektedir. Ayrıca 8 yaştan sonra insan figürü gerçeğine uygun hale geldiğini, vücut parçaları arasındaki orantının birbirlerine uygun durumda olduğunu, 9 yaş civarı çocukların resimleri incelendiğinde resimde tercih edilen figürlerin bir anlam bütünlüğü oluşturduğu söylenebilir (49). Araştırma kapsamında ortaya çıkan bu sonuçların literatür tarafından desteklendiği söylenebilir. Yavuzer'e göre çocuk resimleri gelişimsel bir sıra izlemektedir. Araştırmaya dahil edilen çocukların ilköğretim birinci kademeye devam eden aynı yaş ve gelişim düzeyinde olmaları ortaya çıkan sonuç ile paralellik göstermektedir (42).

Tablo 4.35, 4.36, 4.37, 4.38 ve 4.39 incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı görülmektedir. Tablo 22'ye göre; aile temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %43.3, mülteci olmayan çocuklarda %36.7 olduğu; okul temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %21.7, mülteci olmayan çocuklarda %13.3 olduğu; meslek temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %40, mülteci olmayan çocuklarda %25 olduğu; doğa temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %66.7, mülteci olmayan çocuklarda %65 olduğu ve oyun temasını tercih etme oranının mülteci çocuklarda %41.7, mülteci olmayan çocuklarda ise %38.3 olduğu görülmektedir. Tepecik ve Baysal'ın '1-11 Yaş Çocuk Resimlerinde Renk, Biçim ve Konuların Tablolandırılması' isimli çalışmasının sonucunda korku, şiddet, ölüm gibi temaları daha çok erkek öğrencilerin; çiçek, kelebek, anne gibi sevgi temalarını ise kız öğrencilerin resimlerinde tercih ettikleri ortaya çıkmıştır (66). Araştırma bulguları cinsiyete göre incelenmediğinden tercih edilen temalar birbirlerine benzerlik göstermiş olabileceği düşünülebilir.

Araştırmaya dahil edilen çocukların aile çizim resimleri incelendiğinde; Tablo 4.7, 4.12, 4.14, 4.15 ve 4.17'ye göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.13 ve 4.16 incelendiğinde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.7 incelendiğinde; mülteci çocukların resimlerinde %90'ının tek sıra, mülteci olmayan çocukların %88.3'ünün tek sıra dizilim yaptıkları görülmektedir. Yaş ve gelişim düzeyleri birbirlerine yakın olan çocukların çizim becerilerinin benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Ayrıca Altinköprü'ye göre çocuklar aile resimlerini önem sırasına göre çizmektedirler. Altinköprü, çocukların ikinci sıraya ya da üçüncü sıraya çizdikleri kişileri daha az önemsediklerini belirtmiştir. Araştırmaya dahil edilen çocukların çoğu aile resimlerini tek sıra biçiminde çizmişlerdir (17).

Tablo 4.12'ye göre mülteci çocukların %85'inde çizim sırasında mırıldanma davranışı gözlenmediği, mülteci olmayan çocukların ise %86.7'sinde mırıldanma davranışı gözlenmediği görülmektedir. Tablo 14 incelendiğinde; mülteci çocukların resimlerinde bireylerin normal çizilme oranı %86.2 iken, mülteci olmayan çocukların resimlerinde bu oran %91.7 olarak bulunmuştur. Bireyleri tam çizme oranının mülteci çocuklarda %66.7, mülteci olmayan çocuklarda %80 olduğu görülmektedir. Çizilmeyen kişi özelliklerinin ele alındığı Tablo 15 incelendiğinde; mülteci çocukların aile resminde kendilerini eksik çizme oranının %18.3; mülteci olmayan çocukların kendilerini eksik çizme oranının ise %6.7 olduğu görülmektedir. Başka bir figürün eksik çizilmesi oranı mülteci çocuklarda %15, mülteci olmayan çocuklarda ise %13.3 olarak bulunmuştur. Altinköprü'ye göre çocuklar aile içinde çatışma yaşadığı bireyleri resimlerine farklı biçimlerde yansıtır (17). Araştırmaya dahil edilen çocukların demografik bilgileri birbirlerine yakın özellikler göstermektedir. Ayrıca araştırmaya katılan çocuklar aynı sosyokültürel çevreden seçilmiştir. Mülteci olan ve mülteci olmayan çocuklar doğduklarından itibaren aynı sosyal çevrede yaşamaktadır. İki grupta da bireylerin normal çizilme oranının ve bireylerin tam çizilme oranının yüksek olmasının, seçilen çocukların aynı sosyokültürel çevreden ve yakın psikosoyal gelişim düzeyine sahip olmasından kaynaklanabileceği yorumu yapılabilir.

Tablo 4.17 incelendiğinde; mülteci çocukların resimlerinde karışık renkler tercih etme oranının %61.7, mülteci olmayan çocukların karışık renk tercih etme oranının ise %58.3 olduğu görülmektedir. Resimlerde siyah rengin tercih edilme oranı mülteci çocuklarda %13.3, mülteci olmayan çocuklarda ise %26.7'dir. Resimlerde farklı bir renk tercih edilme oranı mülteci çocuklarda %25 olduğu, mülteci olmayan çocuklarda ise %15 olduğu görülmektedir. Burkitt, Barret ve Davis yaptıkları çalışmada; çocukların fazla tercih ettikleri renkleri güzel figürlerde kullandıklarını, az tercih ettikleri renkleri kötü karakter ve figürlerde kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca siyah rengi olumsuz

ve kötü karakterlerin çiziminde tercih ettiklerini belirtmişlerdir (75). Araştırmaya dahil edilen çocukların çoğunlukla karışık renkler tercih etmelerinin karamsar yapıya sahip olmadıklarının göstergesi olabilir.

Aile resimlerinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılan tabloların Tablo 4.8, 4.9, 4.10, 4.11, 4.13 ve 4.16 olduğu görülmektedir.

Tablo 4.8 incelendiğinde; mülteci çocukların ve mülteci olmayan çocukların anne figürünü çocuk figürüne yakın çizme oranının %16.7 olduğu görülmektedir. Baba figürünü yakın çizme durumunun mültecilerde %5, mülteci olmayanlarda %20 olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların kendilerine yakın figür olarak kardeş figürünü çizme oranı %51.7 iken mülteci olmayan çocuklarda bu oran %56.7 olarak bulunmuştur. Anne, baba ya da kardeş figürü dışında bir figürü yakın olarak çizme durumunun mülteci çocuklarda %23.3 olduğu; mülteci olmayan çocuklarda %6.7 olduğu görülmektedir. Mülteci çocukların kendisine yakın olarak çizdiği figürün yüksek oranda kardeş ve ikinci olarak diğer bir figür olduğu; mülteci olmayan çocukların ise kendilerine yakın olarak çizdiği figürün yüksek oranda kardeş ve ikinci olarak baba figürü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 4.9'a göre; anne figürünü uzak çizme durumunun mülteci çocuklarda %21.7; mülteci olmayan çocuklarda %33.3 olduğu; baba figürünü uzak çizme durumunun mülteci çocuklarda %35; mülteci olmayan çocuklarda %43.3 olduğu; çocukların kendilerine uzak olarak çizdiği figürün kardeş olması durumunun mülteci çocuklarda %18.3; mülteci olmayan çocuklarda %17 olduğu; resimde uzak çizilmeyen figür durumunun mülteci çocuklarda %23.3; mülteci olmayan çocuklarda %6.7 olduğu; resimde uzak çizilen figürün anne, baba ya da kardeş dışında bir figür olduğu durumunun mülteci çocuklarda %1.7; mülteci olmayan çocuklarda ise %6.7 olduğu görülmektedir. Çocukların yaptıkları aile resimleri, aile bireyleriyle ilgili paylaşımları, çatışmaları ve ilişkileri ile ilgili ipuçları verebilir. Figürlerin birbirlerine yakın ya da uzak çizilmesi, birbirlerine dönük çizilmesi küçük ayrıntılar ancak büyük ipuçları olabilir (70). İki grupta da yüksek oranda yakın çizilen figürün kardeş figürü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini ilkökul birinci kademe birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfa devam eden çocuklardan oluşmaktadır. 7-9 yaşlara denk gelen bu dönemde çocukların kardeşlerini kendilerine yakın çizmelerinin kardeşleriyle olan olumlu ilişkilerini yansıttığı söylenebilir. Araştırmaya katılan çocukların 2-3 kardeş ve 4 ve daha fazla sayıda kardeşe sahip olma oranı mülteci çocuklarda %93.3, mülteci olmayan çocuklarda

ise %95'tir. Çocukların kardeşlerini kendilerine yakın çizme oranlarının yüksek olmasının nedeni fazla sayıda kardeşe sahip olmaları olabilir. Bir başka neden ise ebeveynleriyle daha az vakit geçiren çocukların kardeşleriyle paylaşımlarının ve etkileşimlerinin daha fazla olması olabilir.

Tablo 4.10 incelendiğinde; mülteci çocuklarda anne figürünün ilk çizilmesi durumunun oranının %36.7; mülteci olmayan çocuklarda %41.7 olduğu; baba figürünün ilk çizilmesi oranının mülteci çocuklarda %26.7; mülteci olmayan çocuklarda %43.3 olduğu; kardeş figürünün ilk önce çizilmesi oranının mülteci çocuklarda %15; mülteci olmayan çocuklarda %11.7 olduğu; ilk figür olarak çocuğun kendisini çizme durumunun mülteci çocuklarda %21.7; mülteci olmayan çocuklarda %3.3 olduğu görülmektedir. Son çizilen figür özelliklerinin incelendiği Tablo 4.11'e göre son çizilen kişinin anne olması durumunun mülteci çocuklarda %13.3; mülteci olmayan çocuklarda %5 olduğu; son çizilen figürün baba figürü olması durumunun mülteci çocuklarda %30; mülteci olmayan çocuklarda %13.3 olduğu; son çizilen figürün kardeş figürü olması durumunda mülteci çocuklarda oranının %36.7; mülteci olmayan çocuklarda %41.7 olduğu; son çizilen figürün çocuğun kendisi olması durumunun mülteci çocuklarda %16.7; mülteci olmayan çocuklarda %35 olduğu; son çizilen figürün anne, baba, kardeş ve kendisi dışında bir figür olması durumunun mülteci çocuklarda %3.3; mülteci olmayan çocuklarda ise %5 olduğu görülmektedir. İki grup açısından ilk çizilen figürün yüksek oranda anne ve baba figürü olduğu, son çizilen figürün ise kardeş figürü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların aile içinde daha fazla etkileşimde buldukları kişileri ilk olarak daha az etkileşimde buldukları kişileri son olarak çizdikleri belirtilmektedir. Araştırmaya katılan çocukların fazla sayıda kardeşe sahip olmaları daha az etkileşimde buldukları kardeşlerini son olarak çizdiklerinin göstergesi olabilir. Kendilerinden yaşça büyük olan kardeş figürü ya da yeni doğan kardeş figürü son çizilmiş olabileceği değerlendirilmiştir.

Tablo 4.13 incelendiğinde; mülteci çocukların bireyleri normal çizme oranının %73.3; mülteci olmayan çocukların bireyleri normal çizme oranının %83.3 olduğu; mülteci çocuklarda annenin anormal çizilme oranının %16.7; mülteci olmayan çocuklarda %6.7 olduğu; anne figürü dışında bir figürün anormal çizilme oranının mülteci çocuklarda %10; mülteci olmayan çocuklarda %5 olduğu görülmektedir. Özenle çizilen kişinin ele alındığı Tablo 4.16'ya göre mülteci çocukların tüm bireyleri aynı çizme oranının %43.3, mülteci olmayan çocukların tüm bireyleri aynı çizme oranı %65 olduğu; anneyi özenli çizme oranının mülteci çocuklarda %33.3, mülteci olmayan çocuklarda

%13.3 olduğu; anne dışında bir bireyin özenli çizilme oranının ise mülteci çocuklarda %23.4, mülteci olmayan çocuklarda %21.7 olduğu görülmektedir. Çocuklar resimlerinde daha fazla önemsedikleri ve daha çok paylaşımda buldukları bireyleri gösterişli ve büyük izebilirler. Resme bakıldığında göze ilk çarpan kişi olarak çizdikleri, zen gösterdikleri kişiler, aile içinde daha fazla önemsedikleri ya da otoriteyi temsil eden, ocuk tarafından önemli görülen kişiler olabilmektedir (76). ocuk önemsediği kişileri resmin merkezine yerleştirerek ona verdiği değerini yansıtımaya çalışmaktadır (77).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde mülteci olan ve mülteci olmayan ilkokul birinci kademeye devam eden çocukların serbest konulu resimlerinin figür, çizim, renk, konum ve konu özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya dahil edilen 120 çocuğun aile resimlerinin çizilen kişilerin dizimi, çizimde mırıldanma davranışı, anormal çizilen kişi, çizilmeyen kişi, resimde kullanılan belirgin renk özelliklerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı; çocuğun kendisine yakın çizdiği kişi, uzak çizdiği kişi, ilk çizdiği kişi, son çizdiği kişi, anormal çizdiği kişi ve özenle çizdiği kişi özelliklerinde ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulabilir;

- Çocukların çizdikleri resimler, sıradan bir sanat etkinliği dışında çocukların iç dünyalarına dair ipuçları taşıyan birer değerlendirme aracı olarak kullanılabilirdiği dikkate alınarak erken dönemden itibaren çocuk resimleri, çocukları değerlendirme de bir araç olarak kullanılabilir.
- Çocukların çizimlerinin farklı yaş gruplarında değerlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Farklı özelliklere sahip çocukların resimlerini karşılaştırılarak incelendiği çalışmalar yapılabilir.
- Çocuklarla çalışan uzmanlar çocuk resimleri hakkında bilgi ve eğitimler alıp resimleri çocuğu tanıma ve değerlendirme aracı olarak kullanabilirler.
- Çocukların resimlerinde işlediği temalara dikkat edilerek çocuğun içinde bulunduğu içsel durumu, yaşadığı travmaların çocukta oluşturduğu duyguları anlayabilmek çocuğa yardımcı olmak açısından önemli olabilir.
- Çocuklara gelişimsel ve psikolojik olarak desteklemek adına onları resim etkinliklerine yönlendirmek, eğlenceli bir etkinliği çocuğun iç dünyasına inebilen bir merdiven olarak kullanmaya yardımcı olabilir.
- Çocukları tanıma açısından tek başına yeterli olmasa da resimle iletişim tekniklerine dair araştırmaların sayısı artırılabilir.

KAYNAKLAR

1. Özer İ. *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2004: 11.
2. Çelik C. 'Göç, Kentleşme ve Din', *Din Sosyolojisi*, Ankara, N. Grafiker Yayınları, 2012: 297-306.
3. Paksoy S. Suriyelilerin ekonomik etkisi: Kilis örneği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2015, 5: 292.
4. Ünal, S. Türkiye'nin beklenmedik konukları: 'öteki' bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Journal of World of Turks*, 2014, 6: 67.
5. Bakar, C. Göç ve Sağlık: Binlerce Yıldır Sona Ermeyen Yolculuğun Sağlığa Etkileri. 18 Mart Üniversitesi Hemşirelik ve Ebelikte Kültürlerarası Yaklaşım Sempozyumu Özet Kitabı, 2009: 43-9.
6. Çalım S, Kavlak O, Sevil Ü. Evrensel bir sorun: göç eden kadınların sağlığı ve sağlık hizmetlerinde yaşanan dil engeli. *Sağlık ve Toplum Dergisi*. 2012, 2: 9-11.
7. IOM&UNICEF. IOM and UNICEF. Migration of Children to Europe. <https://missingmigrants.iom.int/iom-and-unicef-data-brief-migration-children-europe> 24 Mart 2018.
8. Polat S, Evliyaoğlu N, Göçmen çocuklar. *Türkiye Klinikleri J. Pediatri Science*. 2008, 4: 5-52.
9. Watkins K, Zyck, SA, Living on hope, Hoping for education: the failed response to the Syrian refugee crisis, 2014. <https://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9169.pdf> 06.04.2019.
10. Sağlam M. *Özel Öğretim Yöntemleri: Okulöncesi Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2008: 157-180.
11. Halmatov S. *Çocuk Resimleri Analizi ve Psikolojik Resim Testleri*, Ankara, Pegem Akademi Yayınları, 2015: 8.
12. Öktem D. *Türkiye'deki Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi ve Yaş Ayrımcılığına İlişkin Paradigmanın İncelenmesi, Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi*, İHOP, Ankara, Uluslararası Çocuk Merkezi Yayınları, 2012: 5.

13. Kök AN. Çocuk Mahkemeleri Mevzuatı ve Adli Tıp, II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu Bildiri Kitabı, Türkiye’de Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı, Ankara, 2002: 92-3.
14. TDK Büyük Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011: 423.
15. Şirin MR. *BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Kitabı*, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları, 2011: 21.
16. İnal K. *Çocuk Hakları ve Siyaset*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014: 9.
17. Altınköprü T. *Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır*, İstanbul, Hayat Yayıncılık, 2003: 13-7.
18. Ercan F. *Gelişme Yazını Açısından Modernizm, Kapitalizm ve Azgelişmişlik*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 2014: 32-9.
19. İnal, K. *Çocuğun Örselenen Dünyası*, Sobil Yayınları, Ankara, 2007: 21-9.
20. Bumin K. *Batı’da Devlet ve Çocuk*, İstanbul, Patika Yayınları, 1998: 21.
21. Platon. *Devlet*, Çeviri: Akbıyık N. İstanbul: Lacivert Yayıncılık, 2014: 87.
22. Alkan MN. *Avrupa’da Sınırlar*, Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi No: 15, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2002: 18.
23. Pazarıcı H. *Uluslararası Hukuk*, 18. Baskı. Ankara, Turhan Kitapevi, 2019: 211- 4.
24. Genç F. Göçmen mücadelesinin güncelliği üzerine, *Yeni Yol Dergisi*, 2014, 43: 7.
25. Göç Terimleri Sözlüğü. http://www.turkey.iom.int/documents/goc_terimleri_sozlugu.pdf 12 Şubat 2018.
26. Kahya Ö. Türkiye’de Sığınmacıların Çalışma Dinamikleri: Batı Akdeniz Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, 2014.
27. Kirişçi K. Disaggregating Turkish citizenship and immigration practices, *Middle Eastern Studies* 2000, 36: 1-22.
28. İçduygu, A. The politics of international migratory regimes: transit migration flows in Turkey, *International Social Science Journal*, 2000, 52: 357-361.

29. İçduygu A, Toktaş S. Yurtdışından gelenlerin nicelik ve niteliklerinin tespitinde sorunlar, Tuba Raporları, Ankara, 2005, 12: 30-1.
30. İçduygu A, Sirkeci İ. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye 'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, İstanbul, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 1999: 259-265.
31. Ribas-Mateos N, *Migration, Welfare and Borders, the Meditarrenae in the Age of Globalization*, New Brunswick, NJ and London, Transaction Publishers, 2005: 32.
32. İçduygu, A. Turkey and International Migration 2012-13. <https://mirekoc.keu.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Turkey-and-International-Migration.-Report-Prepared-for-the-Annual-Meeting-of-the-OECD-Expert-Group-on-Migration.pdf> 21.06.2019.
33. Türkiye Mülteci İstatistikleri. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> 15.09.2019.
34. Türkiye Düzensiz Göç İstatistikleri. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> 12.08.2019.
35. Measham T, Jaswant G, Rousseau C, Pacione L, Blais-McPherson M, Nadeau L. Refugee children and their families: supporting psychological well being and positive adaptation following migration. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care*, 2014,44: 208-215.
36. Malchiodi, CA. *Çocukların Resimlerini Anlamak*, Çeviri: Yurtbay T. İstanbul, Epsilon Yayınevi, 2005: 26-41.
37. Yavuzer H. *Resimleriyle Çocuk*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992: 29.
38. Kırıoğlu OT. *Sanatta Eğitim Görmek-Öğrenmek-Yaratmak*, 3. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2005: 115-122.
39. Dağlıoğlu HE, Çalışandemir F, Alemdar M, Kangal Bencik S. Examination of Human Figure Drawings by Gifted and Normally Developed Children at Preschool Period, <http://ilkogretim-online.org.tr> 18 Nisan 2018.
40. Cox, MV, Drawings of people by Australian Aboriginal children : the intermixing of culturel styles, UK, *International Journal of Art & Design Education*, 1992,17: 71-9.
41. Doğru Yıldırım SS, Turcan Aİ, Aslan E, Doğru S. Çocukların resimlerindeki aileyi tanımlama durumlarının değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2006,15: 223-235.

42. Yavuzer H. *Resimleriyle Çocuk, Resimleriyle Çocuğu Tanıma*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.
43. Arad D. (2004), If your Mother Were an Animal, What Animal would She be? Creating Play Stories in Family Theraphy: The Animal Attribution Story- telling technique (AASTT). *Family Process*, 43, 249-263.
44. Öztaş N. 4-12 Yaş Grubu Öğrencilerinin Resimlerinde Figür Kullanımı, Figürlerin Mekân ve Elemanlar İçindeki Özellikleri, Renk, Leke ve Çizgisel Kullanımı Bakımından Değerlendirilmesi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2007.
45. Artut K, *Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri*, 3. Baskı, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004: 214.
46. Shevchenko M. *Psikolojik Resim Testleri*, Moskova, Kladez Yayınevi, 2014.
47. Venger A. *Psikolojik Resim Testleri: Resimli rehber*, Moskova Vlados Yayınevi, 2011.
48. Yavuzer, H. *Çocuk Psikolojisi*, 36. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2016.
49. Muhina VS, Görsel sanat etkinlikleriyle çocuğun sosyal deneyim kazanması, Moskova Pedagoji Dergisi, 1981, 9: 240.
50. Stepanov SS, *Resim Testleri Metotları ile Zeka Ölçmek*, Moskova, Sfera Yayıncılık, 2004: 19-26.
51. Erol B. *Okul Rehber Öğretmenlerine Rehberlik El Kitabı*, İstanbul, Lebib Yayınları, 2002.
52. Özgüven İE, *Bireyi Tanıma Teknikleri*, Ankara, Nobel Akademi Yayıncılık 2002: 34-9.
53. Yeşilyaprak, B., Güngör, A. ve Kurç, G., *Eğitsel ve Mesleki Rehberlik*, 2. Baskı, Ankara, Varan Yayıncılık, 1996: 162-163.
54. Yeşilyaprak B. *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri* Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
55. Kepçeoğlu M. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik*, İstanbul, Alkım Yayınevi, 2010.

56. Glesne C. 2013 *Nitel Araştırmaya Giriş* Çeviri: Ersoy A, Yalçınoğlu P, Anı Yayıncılık, Ankara, 2013.
57. Dinç B. 2011 Aile ile İşbirliğinde Kullanılan Teknikler: anket ve görüşme Ceyhan, a.A., Ören, M. Ed. Çocukları Tanıma Teknikleri içinde Eskişehir, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011: 27-54.
58. Knoff, H. M. ve Prout H. T. 1985 The Kinetic Drawing System: A Review and İntegration of the Kinetic Family and School Drawing Techniques. *Psychology in the Schools* 22(1) 50-59.
59. Dunn, J. A. 1967, Validity coefficients for the new harris goodenough draw aman tests, perceptual and motor skills, *Sage Journals*, 1967, 24: 299-301.
60. Anning A, Ring K. *Making Sense of Children's Drawings*, UK, McGraw Hill Education, 2004.
61. Golomb C. *The Child's Creation of a Pictorial World*, UK, Psychology Press, 1992.
62. Sağlam M. Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocuklarının Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığıyla İncelenmesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2011., 1-12, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2011
63. Tekin Karagöz C, Mamur N. Risk altındaki kız çocukların gelecek ve meslek algılarının çizdikleri resimlere yansıma biçimleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2015, 3: 26-53.
64. Kaynak KB, Temel ZF. 4-6 yaşları arasındaki çocukların çizimlerindeki aile algılarının belirlenmesi, *Journal of Turkish Studies*, 10, 2015: 575.
65. Şirin N. Güvenç E, İlköğretim Birinci Basamağı Çocuk Resimlerinde Renk Kullanımında Okul, Aile ve Kültürel Etkilerin Araştırılması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 2005
66. Baysal M. 1-11 Yaş Çocuk Resimlerinde Renk, Biçim ve Konuların Tablolandırılması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi, 2010

67. Avara S. Savaş Nedeniyel Göçe Maruz Kalmış 9-12 Yaş Arası Suriyeli Mülteci Çocuk Resimlerinin Psikolojik ve Plastik Yorumunun Yapılması, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Göç Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi, 2019.
68. Yılmaz G. Cinsel İstismara Uğramış ve Uğramamış 6-12 Yaş Grubundaki Çocukların Aile Resmi Çizimleri, Davranış Sorunları ve Ailelerin İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2009.
69. Güven G. Okul Öncesi Çocuklarının İnsan ve Aile Çizimlerinin Değerlendirilmesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, 2009.
70. Metin Ö. Ankara'da Yaşayan Altı Yaşındaki Yabancı Uyruklu Çocuklarla Türk Çocukların Aile Resimlerinin İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2009.
71. S. Hüseyinalizadeh Miyandoab, Zihinsel Engelli Kardeşi Olan ve Zihinsel Engelli Kardeşi Olmayan 7-13 Yaş Grubu Çocukların Aile Resim Çizimlerinin Karşılaştırılması ve Analizi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 2008.
72. Sözbilir M. Nedensel Karşılaştırma Araştırma Yöntemi. İçinde: Metin M. (Editör) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 1. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık, 2014: 117-127.
73. Arseven DA. Alan Araştırma Yöntemi İlkeler, Teknikler, Örnekler, 2. Baskı, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık 2001.
74. Büyüköztürk Ş, Bökeoğlu ÖÇ, Köklü N. Sosyal Bilimler İçin İstatistik, 4. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2009
75. Okyay L. 6 Yaş Grubu Çocukların Aile Resimlerinin Sosyo-Kültürel Değişkenler ve Davranış Problemleri Açısından Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim Öğretmenliği Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Edirne, Trakya Üniversitesi, 2008.
76. Saydam RB. Çocuk resimlerinin klinik değerlendirmedeki yeri. *Yansıtma: Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi*, 2004,1: 111-124.

77. Ekinci, B. Göçe Maruz Kalmış 9-11 Yaş Çocukların Kendilerini Dışa Vurma Açısından Resimlerin Yorumlanması: Diyarbakır Örneği, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, İnönü Üniversitesi, 2008.

EKLER

Ek-1. Özgeçmiş

KİŞİSEL BİLGİLER

- **İsim** : Neslihan Akçay
- **Doğum Yeri** : Şanlıurfa/Halfeti
- **Doğum Tarihi** : 01.01.1991
- **Uyruğu** : T.C.
- **Medeni Durumu** : Bekar
- **Ehliyet** : B Sınıfı

İŞ TECRÜBELERİ

- Eylül, 2015-Ekim, 2015, Gaziantep Güneykent Anaokulu / Ücretli Okul Öncesi Eğitim Öğretmeni
- Kasım, 2015-Ağustos, 2016 Erzurum Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi / Çocuk Gelişimcisi
- Eylül 2016 – Halen, Dr. Ersin Arslan Eğitim ve Araştırma Hastanesi / Çocuk Gelişimcisi

ÖĞRENİM DURUMU

- 2004-2008 Gaziantep Fitnat-Nuri Tekerekoğlu Anadolu Lisesi
- 2011-2015Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü

YABANCI DİL VE DÜZEYİ

- **İngilizce (YÖKDİL: 51.25)**

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

- Microsoft Office - İyi Düzeyde

Ek-2. Etik Kurul Onayı

T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU (Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma Etik Kurulu)			
Oturum Tarihi	Oturum Sayısı	Karar Sayısı	
07.06.2018	7	2018/7-2	
Karar No: 2018/7-2: Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma Etik Kurulu 07.06.2018 tarihin de İdari ve Mali İşler Daire Başkanlığı odasında toplandı. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dr. Öğr. Üy. Mehmet SAĞLAM'ın, sorumlu araştırmacı olduğu; Eğitim Araştırma Hastanesi Çocuk Gelişimi Birimi Neslihan AKÇAY'ın "Mülteci Çocukların Resimlerinin Mülteci Olmayan Çocukların Resimleriyle Karşılaştırılarak Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" başlıklı çalışması Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından uygun olup-olmadığı hususundaki başvurusuna ilişkin raportör raporu görüşüldü. Çalışma Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi açısından değerlendirildiğinde; çalışmanın <u>etik açıdan uygun olduğuna; oy birliği ile karar verilmiştir.</u>			
Prof. Dr. Mustafa KUTLU Etik Kurul Başkanı			
Prof. Dr. Hüseyin Suphi ERDEM Etik Kurul Başkan Yardımcısı	KATILDI	Prof. Dr. Nesrin SİS Etik Kurul Üyesi	KATILMADI
Prof. Dr. Süleyman ÇALDAK Etik Kurul Üyesi	KATILDI	Prof. Dr. Mustafa A RSLAN Etik Kurul Üyesi	KATILMADI
Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR Etik Kurul Üyesi	KATILDI	Prof. Dr. Lütfiye ÖZDEMİR Etik Kurul Üyesi	KATILDI

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK
KURULU

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUYUNUZ

Sizi ...MEHMET SAĞLAM..... tarafından yürütülen “... *Mülteci Çocukların Resimlerinin Mülteci Olmayan Çocukların Resimleriyle Karşılaştırılarak Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*.....”başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiniz. 18 yaşının altındaki Katılımcı/Gönüllülerin, Velayet veya Vesayetindeki yasal temsilcilerine gerekli açıklamalar yapılarak bilgilendirildi, çalışma için gerekli İzin/Onam alındı. **Çalışmaya katılmanız, soruları yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam/onay verdiğiniz anlamına gelmektedir.** Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen **Araştırma amacı** ile kullanılacaktır. **İsminizi yazmayabilirsiniz/Kimlik bilgilerinizi açıklamak zorunda değilsiniz. İsminizi veya kimlik bilgilerinizi belirttiğiniz takdirde; Araştırma yayınlansa bile isminiz ve kimlik bilgileriniz kesinlikle gizli kalacak ve 3. bir şahısa verilmeyecektir.**

1. Araştırmayla İlgili Bilgiler:

Araştırmanın Amacı:

- Mülteci çocukların aile resimlerinin mülteci olmayan çocukların aile resimleri ile karşılaştırılması,
- Mülteci çocukların serbest resimlerinde kullandıkları figürlerin mülteci olmayan çocukların serbest resimlerinde kullandıkları figürler ile karşılaştırılması,
- Mülteci çocukların serbest resimlerinin çizim, figür ve renk özelliklerinin mülteci olmayan çocukların serbest resimlerinin çizim, figür ve renk özellikleri açısından karşılaştırılması,
- Mülteci çocukların serbest resimlerinde tercih ettiği temaların mülteci olmayan çocukların serbest resimlerinde tercih ettiği temalar ile karşılaştırılması amaçlanmıştır.

e. Araştırmanın İçeriği:

Araştırma kapsamında mülteci çocukların serbest ve aile resimlerinin mülteci olmayan çocukların serbest ve aile resimleriyle karşılaştırılarak ortaya çıkan farklılıklar belirlenecektir. Bu farklılıklardan yola çıkarak mülteci çocukların gereksinimlerinin belirlenip belirlenemeyeceği ve mülteci çocukları yakından tanıma aracı olarak projektif bir yöntem olan resim çizme yönteminin kullanılıp kullanılmayacağı hakkında sonuca ulaşılabacaktır.

f. Araştırmanın Nedeni: Bilimsel araştırma Tez çalışması

g. Araştırmanın Öngörülen Süresi:.....1 yıl.....

h. Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı:.....120.....

i. Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler):.....Gaziantep Milli Eğitim İl Müdürlüğü / Gaziantep İl Sağlık Müdürlüğü.....

2. Çalışmaya Katılım Onayı (Katılımcı/Gönüllü):

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya/gönüllüye verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. **Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı, soru sorma ve tartışma imkanı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı.** Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım takdirde herhangi bir olumsuzluk ile karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcı (Reşit olanlar) için:

Adı-Soyadı: .....

İmzası:

Velayet ve vesayet altında bulunanlar için veli ve vasisinin:

Adı-Soyadı: .....

İmzası:

Araştırmacının Adı-Soyadı, Unvanı: Neslihan Akçay Çocuk Gelişimcisi

İmzası:

***Not:** Bu form, iki nüsha halinde düzenlenir. Bu nüshalardan biri imza karşılığında gönüllü kişiye verilir, diğeri araştırmacı tarafından saklanır.*

Not:

Eğer veriler okullarda, kurumlarda vb. ortamlarda aynı anda birden fazla kişiden grup uygulaması şeklinde toplanacaksa, yine tercihen tüm katılımcıların Bilgilendirilmiş Onam Formlarını bireysel olarak imzalamaları istenir. Ancak katılımcı sayısının fazlalığı ve bununla birlikte zamanın kısıtlılığı gibi durumlar söz konusu olduğunda araştırmacı tüm gruba Bilgilendirilmiş Onam Formundaki bilgileri tek seferde sözlü olarak okumayı ve bir imza listesi dolaştırarak katılımcıların araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair bu listeye toplu olarak imza atmaları tercih edebilir.

Ek-4. Çocuk Bilgi Formu

ÇOCUK BİLGİ FORMU

1. Cinsiyet

Kız Erkek

2. Çocuğun yaşı

3. Sen dahil kaç kardeşiniz?

Tek çocuk,

2-3 kardeş,

4 ve daha fazla kardeş,

4. Kaçınıcı çocuksun?

İlk çocuk,

Ortanca ya da ortancalardan biri,

Son çocuk,

5. Senin bakımın ile kim ilgileniyor?

Annem Babam Dede/büyükanne Başka

6. Anne Öğrenim Düzeyi

Okur-yazar değil İlkokul mezunu Ortaokul mezunu

Lise mezunu Üniversite mezunu Master/Doktora

ve üstü

7. Baba Öğrenim Düzeyi

Okur-yazar değil İlkokul mezunu Ortaokul mezunu

Lise mezunu Üniversite mezunu Master/Doktora

8. Ne zamandır Türkiye’de yaşıyorsun?

Doğduğumdan beri Son 1 yıldır 1-3 yıldır

3-5 yıldır 5 yıldan daha fazla

9. Aile bireylerinin sağlık durumu

Hepsi hayatta Aile bireylerinden biri hayatta değil

Aile bireylerinden birden fazla kişi hayatta değil

Ek-5. Aile Çiz Testi Değerlendirme Soruları

AİLE ÇİZ TESTİ DEĞERLENDİRME SORULARI

Çocuğa A4 kağıdı ve boya kalemleri verilerek ailesinin resmini çizmesi istenir. Başka bir yönlendirme yapılmaz. Çizim sırasında çocuğun mırıldanmaları varsa not edilir. Aile bireylerini çizdiği sıraya da dikkat edilir. Yapılan resmin değerlendirme basamakları;

- Çizilen kişilerin dizimi: 1. Tek sıra 2. Diğer
- Kendine yakın çizdiği kişi: 1. Anne 2. Baba
3. Kardeş 4. Diğer
- Kendine en uzak çizdiği kişi: 1. Anne 2. Baba
3. Kardeş 4. Diğer 5. Yok
- İlk çizilen kişi: 1. Anne 2. Baba
3. Kardeş 4. Kendisi
- Son çizilen kişi: 1. Anne 2. Baba
3. Kardeş 4. Kendisi 5. Diğer
- Çizim sırasında mırıldanma: 1. Yok 2. Var
- Kişilerin çizimi: 1. Tüm bireyler normal 2. Anne anormal
3. Diğer
- Anormal çizilen birey: 1. Bireyler normal 2. Bireyler anormal
- Çizilmeyen kişi: 1. Bireyler tam 2. Kendisi eksik
3. Diğer
- Özenle çizilen kişi: 1. Tüm bireyler aynı 2. Anne özenli
3. Diğer
- Resimdeki belirgin renk: 1. Karışık renk 2. Siyah
3. Diğer

Ek-6. Serbest Resim Değerlendirme Soruları

SERBEST RESİM DEğERLENDİRME FORMU

Resimde Kullanılan Figür Özellikleri

1. İnsan figürü çizilmiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

2. Nesnelar ağaç ve bitki figürünü yansıtır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

3. Nesnelar hayvan figürünü yansıtır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

4. Çocuk kendi cinsiyetinden bir figür çizmiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

Çizim Özellikleri

1.Çizilen nesne tanımlanabilir durumdadır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

2. Nesnelar geometrik şekilleri yansıtır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

3. Çizimler ayrıntılıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

4. Kalem bastırılarak çizilmiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

Renk Özellikleri

1. Dekoratif süslemeler bulunmaktadır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

2. Nesnelere gerçek rengini yansıtır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

3. Renklendirilmemiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

4. Sıcak renkler tercih edilmiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

Resmin Kağıttaki Konuma Göre Özellikleri

1. Nesnelere rastgele yerleştirilmiştir.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

2. Nesnelerin birbirleriyle ilişkisi vardır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

3. Nesnelerin boyutları birbirlerine göre orantısızdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

4. Resimlerin üzerine yazılar yazılmıştır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

5. Resim en az bir kez silinip yeniden yapılmıştır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

Resmin Konusuna Göre Özellikler

1. Resim aile temasıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

2. Resim okul temasıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

3. Resim meslek temalıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

4. Resim doğa temalıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

5. Resim oyun temalıdır.

- Evet
- Hayır
- Kısmen

